

Brussel, 24.7.2024
SWD(2024) 801 final

WERKDOCUMENT VAN DE DIENSTEN VAN DE COMMISSIE

**Verslag over de rechtsstaat 2024
Landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België**

bij het document

**MEDEDELING VAN DE COMMISSIE AAN HET EUROPEES PARLEMENT, DE
RAAD, HET EUROPEES ECONOMISCH EN SOCIAAL COMITÉ EN HET COMITÉ
VAN DE REGIO'S**

Verslag over de rechtsstaat 2024

Situatie op het gebied van de rechtsstaat in de Europese Unie

{COM(2024) 800 final} - {SWD(2024) 802 final} - {SWD(2024) 803 final} -
{SWD(2024) 804 final} - {SWD(2024) 805 final} - {SWD(2024) 806 final} -
{SWD(2024) 807 final} - {SWD(2024) 808 final} - {SWD(2024) 809 final} -
{SWD(2024) 810 final} - {SWD(2024) 811 final} - {SWD(2024) 812 final} -
{SWD(2024) 813 final} - {SWD(2024) 814 final} - {SWD(2024) 815 final} -
{SWD(2024) 816 final} - {SWD(2024) 817 final} - {SWD(2024) 818 final} -
{SWD(2024) 819 final} - {SWD(2024) 820 final} - {SWD(2024) 821 final} -
{SWD(2024) 822 final} - {SWD(2024) 823 final} - {SWD(2024) 824 final} -
{SWD(2024) 825 final} - {SWD(2024) 826 final} - {SWD(2024) 827 final} -
{SWD(2024) 828 final} - {SWD(2024) 829 final} - {SWD(2024) 830 final} -
{SWD(2024) 831 final}

SAMENVATTING

Er wordt verder overleg gepleegd over ontwerpwetgeving om de rechterlijke onafhankelijkheid te versterken door bevoegdheden op het gebied van budgettair beheer van de uitvoerende naar de rechterlijke macht over te dragen. Er zijn verdere stappen gezet om de digitalisering van justitie te verbeteren. Er is verdere vooruitgang geboekt bij de inzet van voldoende middelen voor het justitieel stelsel, maar bij een meting van de werklust is bevestigd dat er sprake is van structurele tekorten aan middelen. Na nieuwe kritiek van de Hoge Raad voor de Justitie heeft de regering beslist een voorstel om regelmatige veiligheidsonderzoeken door de Veiligheid van de Staat in te voeren voor alle rechters, niet in te dienen. Richtlijnen die het opnemen van gesprekken tussen advocaten en cliënten verbieden, hebben de vertrouwelijkheid tussen de advocaat en de cliënt versterkt. Er is nog steeds geen overzicht van de efficiëntie van justitie voorhanden wegens een blijvend gebrek aan gegevens over gerechtelijke procedures, maar er wordt gewerkt aan het in kaart brengen van de achterstanden bij rechtbanken.

Diverse relevante strategieën en actieplannen bevatten elementen met betrekking tot de bestrijding van corruptie, hoewel er geen algemene strategie bestaat, noch een overkoepelend coördinatieorgaan dat belast is met het corruptiebestrijdingsbeleid. Een herziening van de wetgeving in het Wetboek van Strafvordering kan een positieve invloed hebben op de strijd tegen corruptie. De Centrale Dienst voor de Bestrijding van Corruptie en de openbaar ministeries zetten hun inspanningen voort om corruptiezaken op hoog niveau aan te pakken, ondanks de over het algemeen beperkte middelen. Er worden maatregelen genomen om corruptie die verband houdt met criminele organisaties en drugshandel, aan te pakken, hetgeen wordt erkend als een belangrijk verschijnsel. De opsporing en vervolging in het kader van buitenlandse omkopingzaken blijven lastig. De uitbreiding van de deontologische code voor openbare mandatarissen tot alle leden van de ministeriële kabinetten werd formeel goedgekeurd. Er blijven echter belangrijke lacunes in het integriteitsbeleid bestaan op gebieden zoals draaideurpraktijken en regels inzake geschenken en voordelen, in het bijzonder voor parlementsleden. Er bestaan tekortkomingen op het gebied van de transparantie van de vermogensaangifte. Er is ontwerpwetgeving ingediend over contacten met lobbyisten voor leden van de regering. De politieke partijen hebben geen akkoord bereikt over een hervorming van de wetgeving over de financiering van politieke partijen voorafgaand aan de verkiezingsperiode. Het lokale overheidsniveau en overheidsopdrachten worden beschouwd als gebieden waar een groot risico op corruptie bestaat.

De regulatoren voor audiovisuele media handhaven hun operationele onafhankelijkheid en doeltreffendheid, en de pers wordt nog steeds effectief geregeld via zelfregulerende instanties. De hoge mediaconcentratie wordt gecompenseerd door de onafhankelijkheid van de mediaregulatoren en door de transparantie van de eigendom van de media. Openbare omroepen behouden hun onafhankelijkheid via gevestigde waarborgen. Er zijn enkele verdere stappen gezet om toegang tot officiële documenten te versterken, hoewel de commissie voor de toegang tot bestuursdocumenten in nieuwe voorstellen geen beslissingsbevoegdheden krijgt toegekend. Er blijven uitdagingen bestaan wat de veiligheid van journalisten betreft, waarbij recente studies en incidenten op een zorgwekkende trend van online pesterijen wijzen.

Het Federaal Instituut voor de Rechten van de Mens (FIRM) heeft een samenwerking opgezet met het Vlaams Mensenrechteninstituut en heeft nieuwe taken gekregen. Onafhankelijke instellingen hebben aanvullende personele en financiële middelen ontvangen om hun taken doeltreffend te helpen uitvoeren, hoewel een aantal uitdagingen op het gebied van de verdeling

ervan blijft bestaan. De niet-naleving door de regering van arresten van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens en van binnenlandse rechterlijke uitspraken, waaronder een definitieve uitspraak van een rechter in laatste aanleg, geeft aanleiding tot ernstige bezorgdheid. Er is bezorgdheid geuit over de ruimte voor het maatschappelijk middenveld.

AANBEVELINGEN

Over het algemeen heeft België met betrekking tot de aanbevelingen in het Verslag over de rechtsstaat 2023:

- enige verdere vooruitgang geboekt op het gebied van maatregelen om het rechtsstelsel als geheel voldoende personele en financiële middelen ter beschikking te stellen, rekening houdend met de Europese normen inzake middelen voor justitie;
- geen vooruitgang geboekt inzake de versterking van het integriteitskader, onder meer door regels vast te stellen inzake geschenken en voordelen voor parlementsleden en door de regels inzake draaideurconstructies voor de regering en de kabinetten aan te scherpen;
- enige vooruitgang geboekt op het gebied van de voltooiing van de hervorming van de wetgeving inzake lobbywerk, via vaststelling van een kader dat onder meer een transparantieregister en een wetgevingsvoetafdruk instelt en dat van toepassing is op zowel parlements- als regeringsleden;
- enige verdere vooruitgang geboekt op het gebied van de inspanningen voor het versterken van het kader voor toegang tot officiële documenten, met name door verbetering van de aanvraag- en beroepsprocedures, rekening houdend met de Europese normen inzake toegang tot officiële documenten.

Op basis hiervan en rekening houdend met andere ontwikkelingen gedurende de referentieperiode, wordt België aanbevolen om:

- verdere inspanningen te leveren om de structurele tekortkomingen in de justitiële middelen aan te pakken, rekening houdend met de Europese normen inzake middelen voor het justitieel stelsel;
- meer inspanningen te leveren om justitie efficiënter te maken, met name op het vlak van verkorting van de procedures op basis van volledige statistische gegevens;
- het integriteitskader te versterken, onder meer door het vaststellen van regels inzake geschenken en voordelen voor parlementsleden en inzake draaideurconstructies voor de regering en de kabinetten;
- de hervorming van de wetgeving inzake lobbyactiviteiten te voltooien, via vaststelling van een kader dat onder meer een transparantieregister en een wetgevingsvoetafdruk instelt en dat van toepassing is op zowel parlement- als regeringsleden;
- de inspanningen voort te zetten voor het versterken van het kader voor toegang tot officiële documenten, met name door verbetering van de aanvraag- en beroepsprocedures, rekening houdend met de Europese normen inzake toegang tot officiële documenten.
- maatregelen te nemen om ervoor te zorgen dat overheidsinstanties de definitieve uitspraken van nationale rechterlijke instanties en het Europees Hof voor de Rechten van de Mens naleven.

I. JUSTITIEEL STELSEL

Het justitieel stelsel omvat 13 rechtbanken van eerste aanleg met algemene bevoegdheden¹, een aantal gespecialiseerde rechtbanken van eerste aanleg², vijf hoven van beroep, het Hof van Cassatie³ en het Grondwettelijk Hof. De afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State⁴ treedt op als hoogste bestuursrechter. Een niet-permanent hof van assisen behandelt de ernstigste strafzaken⁵. Het Grondwettelijk Hof is exclusief bevoegd om de grondwettelijkheid van de wetgeving te toetsen. De meeste bevoegdheden op het gebied van justitie zijn federaal⁶. De onafhankelijkheid van de rechterlijke macht en het Openbaar Ministerie is vastgelegd in de Grondwet⁷. Een onafhankelijke Hoge Raad voor de Justitie⁸ is belast met de aanwerving van magistraten en moet de kwaliteit van justitie bevorderen aan de hand van controlemechanismen, zoals audits en — hetzij op verzoek hetzij op eigen initiatief — aan de regering en het parlement verstrekte adviezen over aangelegenheden in verband met justitie. Kandidaat-magistraten worden door de Hoge Raad voor de Justitie geselecteerd en door de koning voor het leven benoemd op voorstel van de minister van Justitie⁹. Het College van de hoven en rechtbanken bestaat uit rechtstreeks door hun gelijken gekozen rechtbankvoorzitters, en is verantwoordelijk voor de algemene werking van de rechtbanken. De Vlaamse Orde van Advocaten en de Franstalige en Duitstalige Orde van Advocaten vertegenwoordigen de advocaten uit de verschillende landsgedeelten. België neemt deel aan het Europees Openbaar Ministerie (EOM).

Onafhankelijkheid

Het gepercipieerde niveau van de rechterlijke onafhankelijkheid in België blijft hoog bij het brede publiek en is nu ook hoog bij de bedrijven. In 2024 beoordeelt 61 % van de brede bevolking en 64 % van de bedrijven de onafhankelijkheid van de rechtbanken en rechters als “vrij goed of zeer goed”¹⁰. Het percentage is gedaald ten opzichte van 2023 (66 %) en ten

¹ Deze rechtbanken zijn ook bevoegd om hogere beroepen tegen bepaalde vonnissen van de vredegerichten en de politierechtbanken te behandelen.

² Waaronder 162 vredegerichten, 15 politierechtbanken, 9 ondernemingsrechtbanken, 9 arbeidsrechtbanken en 5 administratieve rechtscolleges.

³ Het Hof van Cassatie toetst de wettigheid van in laatste aanleg gewezen beslissingen van lagere rechtbanken.

⁴ Daarnaast heeft de Raad van State een afdeling Wetgeving, die advies over wetgevings- en regelgevingsvoorstellen uitbrengt.

⁵ Dit hof bestaat uit drie magistraten en een jury van twaalf burgers.

⁶ Er bestaat een aantal gespecialiseerde Vlaamse administratieve rechtbanken.

⁷ Artikel 151 van de Grondwet.

⁸ De Hoge Raad voor de Justitie bestaat uit 22 magistraten, 8 advocaten, 6 professoren van een universiteit of hogeschool en 8 leden uit het maatschappelijk middenveld. De helft van de leden is Franstalig en de helft is Nederlandstalig.

⁹ De uitvoerende macht kan de benoeming van de door de Hoge Raad voor de Justitie voorgedragen kandidaat alleen op expliciete gronden weigeren (bijvoorbeeld vanwege een onregelmatigheid) en kan niet beslissen een andere kandidaat te benoemen. In plaats daarvan moet de uitvoerende macht het benoemingsdossier terugverwijzen naar de Hoge Raad en om een nieuw voorstel verzoeken. De beslissing van de uitvoerende macht om een kandidaat-rechter niet te benoemen, kan worden aangevochten voor de Raad van State. De wettigheid van het voorstel van de Hoge Raad kan eveneens worden beoordeeld in het kader van een dergelijke juridische procedure. EU-scorebord voor justitie 2018, figuren 61 en 62.

¹⁰ EU-scorebord voor justitie 2024, figuren 51 en 53, EU-scorebord voor justitie 2022, figuren 50 en 52. Om de perceptie van de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht weer te geven, worden de volgende categorieën gebruikt: zeer laag (minder dan 30 % van de respondenten beoordeelt de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht als vrij goed of zeer goed); laag (30-39 %), gemiddeld (40-59 %), hoog (60-75 %), zeer hoog (meer dan 75 %).

opzichte van 2020 (63 %). De perceptie van rechterlijke onafhankelijkheid bij bedrijven is gestegen ten opzichte van 2023 (59 %), en ten opzichte van 2020 (59 %) ¹¹.

Er wordt verder overleg gepleegd over ontwerpwetgeving om de rechterlijke onafhankelijkheid te versterken door bevoegdheden op het gebied van budgettair beheer van de uitvoerende naar de rechterlijke macht over te dragen. Het verslag over de rechtsstaat 2023 bevatte informatie over het feit dat zodra de overdracht is afgerond, de bestuursorganen van de drie “pijlers” van de rechterlijke macht (de entiteit Cassatie voor het Hof van Cassatie, het College van de hoven en rechtbanken, en het College van procureurs-generaal) rechtstreeks verantwoordelijk zullen zijn voor het beheer van de personeelsbudgetten en het personeelsbeleid ¹². De drie pijlers van de rechterlijke macht hebben bijgedragen aan een wetsontwerp dat werd opgesteld door het Ministerie van Justitie ¹³. Elke pijler zou in overleg met de onder hun bevoegdheid vallende gerechtelijke instanties middelen toewijzen op basis van een overeenkomst die met het Ministerie van Justitie werd gesloten ¹⁴. Op 18 oktober 2023 bracht de Hoge Raad voor de Justitie een advies uit over het wetsontwerp ¹⁵, waarin bezorgdheden werden geuit over de kosten en de financiering van de uitvoering van deze hervorming, waarvoor geen extra middelen waren uitgetrokken. In het advies was men ook kritisch over de samenstelling en de representativiteit van het College van de hoven en rechtbanken, het feit dat de voorzitter en vicevoorzitter ervan niet kunnen worden ontslagen, en de regels voor het houden van een stemming over een motie van wantrouwen. De overdracht van de ondersteunende diensten van het Ministerie van Justitie naar de Colleges was ook een punt van zorg dat in het advies naar voren kwam. In het advies werd bovendien bezorgdheid geuit omdat de overgedragen beheerbevoegdheden beslissingen zouden omvatten over de detachering van magistraten en justitieel personeel ¹⁶. De verlenging van dit systeem werd door de Hoge Raad voor de Justitie ontraden, aangezien tijdelijke detacheringen vaak permanent worden, wat dan weer geen doeltreffende oplossing biedt voor structurele tekorten aan

¹¹ 60 % van de bedrijven in België heeft vrij veel of veel vertrouwen in het feit dat hun investeringen worden beschermd door de wet en door de rechterlijke macht in de lidstaat. 21 % van de bevroegde bedrijven beschouwen de kwaliteit, efficiëntie of onafhankelijkheid van justitie als een van de belangrijkste redenen voor bezorgdheid over de bescherming van investeringen in het land. EU-scorebord voor justitie 2024, figuren 55 en 56.

¹² Verslag over de rechtsstaat 2023, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 4.

¹³ Het wetsontwerp “tot optimalisatie van het verzelfstandigd beheer en van de werking van de rechterlijke orde” is erop gericht de wet van 18 februari 2014 “betreffende de invoering van een verzelfstandigd beheer voor de rechterlijke organisatie” uit te voeren. Krachtens deze wet werd een aantal bepalingen ingevoerd in het Belgisch Gerechtelijk Wetboek om het verzelfstandigd beheer van middelen van de rechterlijke macht mogelijk te maken die nog niet in werking zijn getreden. Het verzelfstandigd beheer van personele middelen zou beslissingen omvatten over de overplaatsing van magistraten en justitieel personeel; informatie ontvangen van het College van de hoven en rechtbanken en van het Hof van Cassatie in het kader van het landenbezoek aan België.

¹⁴ Voor elk van de drie pijlers wordt een afzonderlijke driejarige beheersovereenkomst opgesteld. Bestaande regels inzake financiële controle blijven van toepassing, en het Ministerie van Justitie behoudt de uiteindelijke verantwoordelijkheid voor de begroting voor Justitie, samen met de minister van Begroting; informatie ontvangen van het College van de hoven en rechtbanken in het kader van het landenbezoek aan België.

¹⁵ Hoge Raad voor de Justitie (2023), Advies over het voorontwerp van wet tot optimalisatie van het verzelfstandigd beheer en de werking van de rechterlijke orde van 18 oktober 2023.

¹⁶ In het wetsontwerp is voorzien in de uitbreiding van de procedure voor de delegatie van magistraten en justitieel personeel, waarnaar wordt verwezen in het verslag over de rechtsstaat 2022. Verslag over de rechtsstaat 2022, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 4. De Belgische regering wijst erop dat de delegaties in handen van de rechterlijke macht blijven, behoudens zeldzame uitzonderingen waarbij het College van de hoven en rechtbanken tussenbeide komt, bij gebrek aan een akkoord tussen de betrokken voorzitters van de rechtbanken.

middelen¹⁷. De Raad van State bracht op 13 februari 2024 een advies uit¹⁸. De werkzaamheden aan het wetsontwerp zullen naar verwachting worden voortgezet zodra de nieuwe regering is geïnstalleerd¹⁹.

Na hernieuwde kritiek van de Hoge Raad voor de Justitie heeft de regering beslist het voorstel voor de invoering van regelmatige veiligheidsonderzoeken door de Veiligheid van de Staat voor alle rechters, niet in te dienen. In het verslag over de rechtsstaat 2023 werden bezorgdheden geuit over een voorstel om zowel initiële als regelmatige (om de vijf jaar) veiligheidsonderzoeken door de Veiligheid van de Staat in te voeren voor magistraten en gerechtshandelaars²⁰. In het verslag werd met name gewezen op de Europese normen inzake rechterlijke onafhankelijkheid en de autonomie van aanklagers, waarin is bepaald dat veiligheidsonderzoeken externe druk kunnen opleveren en bijgevolg de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht kunnen ondermijnen²¹. De Hoge Raad voor de Justitie heeft adviezen uitgebracht over verschillende ontwerpen van het voorstel, en betoogde dat waarborgen inzake integriteit reeds bestaan, met name door middel van het ethische en tuchtrechtelijke kader²². Met betrekking tot dit kader werd een tweede geconsolideerd verslag over disciplinaire maatregelen op 18 oktober 2023 vastgesteld door de algemene vergadering van de Hoge Raad voor de Justitie²³. Bovendien voerde de Hoge Raad aan dat het voorstel een gevaar vormde voor de scheiding der machten, vanwege het risico van inmenging door de uitvoerende macht in de werking van de rechterlijke macht, waardoor ook de bevoegdheden van de Hoge Raad uit hoofde van de Belgische Grondwet worden geschonden²⁴, evenals de beginselen van legaliteit, rechtszekerheid en evenredigheid, en het recht op een eerlijk proces. In het licht van deze adviezen zijn er momenteel geen regeringsinitiatieven meer met betrekking tot regelmatige

¹⁷ Verschillende opmerkingen in het advies van de Hoge Raad voor de Justitie werden in aanmerking genomen in een gewijzigd wetsontwerp.

¹⁸ Dit advies wordt echter niet bekendgemaakt vóór de formele publicatie van het wetsontwerp.

¹⁹ Schriftelijke bijdrage van de Belgische regering in het kader van het landenbezoek aan België.

²⁰ Verslag over de rechtsstaat 2023, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 4-5. Vanuit een vergelijkend perspectief bezien, gebeurt dit in de weinige lidstaten waar met de Veiligheid van de Staat vergelijkbare organen veiligheidsonderzoeken van rechters uitvoeren, alleen bij kandidaten of bij rechters in specifieke functies. In één lidstaat werden dergelijke veiligheidsonderzoeken ingevoerd voor alle rechters, maar in februari 2023 zijn de wijzigingen door het Grondwettelijk Hof nietig verklaard. EU-scorebord voor justitie 2022, figuur 56.

²¹ Commissie van Venetië, Rule of Law Checklist, (CDL-AD(2016)007), punt 74; Aanbeveling CM/Rec(2000)19 van het Comité van Ministers van de Raad van Europa, punt 11; Advies van de Commissie van Venetië (CDL(2022)), punt 13. Wanneer de veiligheids-/integriteitsonderzoeken niet door zelfregulerende organen van de rechterlijke macht zelf, maar door een extern orgaan worden uitgevoerd, moet er ten eerste op worden gelet dat de beginselen van de scheiding der machten en van controles en waarborgen worden geëerbiedigd. Advies van de Commissie van Venetië (CDL-AD(2021)046), punt 16; verslag over de rechtsstaat 2023, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 3-4.

²² Hoge Raad voor de Justitie (2023), Advies over het voorontwerp van wet houdende het sociaal statuut van de magistraten en tot invoering van een veiligheidsverificatie, 11 april 2023 en 18 oktober 2023; er zijn ook negatieve adviezen uitgebracht door het College van de hoven en rechtbanken en het Hof van Cassatie. Deze adviezen zijn niet openbaar gemaakt; informatie ontvangen van de Hoge Raad voor de Justitie in het kader van het landenbezoek aan België. Het Hof van Cassatie wijst er echter op dat het niet op de hoogte is van enige (pogingen tot) structurele infiltratie van criminele organisaties in het justitieel stelsel. Informatie ontvangen van het Hof van Cassatie in het kader van het landenbezoek aan België.

²³ Hoge Raad voor de Justitie (2023), Geconsolideerd verslag — Maatregelen in 2022 genomen met het oog op de handhaving van de tucht en de inachtneming van de algemene beginselen inzake de deontologie, 18 oktober 2023.

²⁴ Overeenkomstig artikel 151, lid 3, van de Belgische Grondwet. Na de invoering van veiligheidsonderzoeken door een orgaan dat onder het gezag van de uitvoerende macht staat, zou de Hoge Raad voor de Justitie alleen magistraten kunnen aanbevelen die door de veiligheidsonderzoeken zijn geraakt.

veiligheidsonderzoeken voor magistraten en gerechtsmedewerkers²⁵. Tot begin 2024 werden vier aanverwante voorstellen besproken door het parlement, met betrekking tot de evaluatie²⁶ en tuchtregelingen²⁷ voor magistraten²⁸. Het valt nog af te wachten hoe deze zullen worden behandeld door de nieuwe legislatuur.

Richtlijnen die het opnemen van gesprekken tussen advocaten en cliënten verbieden, hebben de vertrouwelijkheid tussen de advocaat en de cliënt versterkt. Na de invoering van nieuwe richtlijnen naar aanleiding van inbreuken op de vertrouwelijkheid tussen de advocaat en de cliënt waarover melding werd gemaakt in het verslag over de rechtsstaat 2023²⁹, zijn geen verdere klachten gemeld³⁰. De strafrechtelijke onderzoeken met betrekking tot de inbreuken hebben geleid tot een veroordeling in eerste aanleg³¹. De Orden van Advocaten geven echter aan dat overheidsinstanties, met name bij kwesties in verband met belastingen, vaak betwisten dat het feit dat documenten die in het bezit zijn van advocaten, onder het vertrouwelijk overleg met een advocaat vallen³². Er zijn gevallen gemeld waarbij strafrechtadvocaten zijn gearresteerd en verhoord met betrekking tot de vermeende criminele praktijken van hun cliënten, wat een uitdaging vormt voor het vertrouwelijke overleg met een advocaat³³. De Orden van Advocaten geven ook aan dat overheidsinstanties, waaronder ministers, openlijk kritiek uitten op het werk van advocaten bij lopende zaken³⁴. Tegelijkertijd

²⁵ Schriftelijke bijdrage ontvangen van de regering in het kader van het landenbezoek aan België.

²⁶ De Hoge Raad voor de Justitie is verheugd over de intentie om het evaluatiesysteem voor magistraten te hervormen zodat de nadruk meer ligt op positieve feedback en begeleiding in plaats van op repressie. Het Hof van Cassatie uitte echter kritiek op het voorstel om twee negatieve evaluaties te koppelen aan het automatisch opstarten van een tuchtprocedure. Hoge Raad voor de Justitie (2023), Advies over het voorontwerp van wet houdende diverse bepalingen met betrekking tot de evaluatie van magistraten en de tucht van 18 oktober 2023, en schriftelijke bijdrage ontvangen van het Hof van Cassatie in het kader van het landenbezoek aan België.

²⁷ Het Hof van Cassatie en het FIRM hebben hun bezorgdheid geuit over de impact van de voorstellen op de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht. De voorgestelde hervormingen zouden namelijk zorgen voor een wijziging van de samenstelling van de tuchtrechtbanken, zodat twee derde van de leden niet-magistraten zijn, en voor de oprichting van een nieuw permanent openbaar ministerie bij de tuchtrechtbank. Schriftelijke bijdrage ontvangen van het Hof van Cassatie in het kader van het landenbezoek aan België en bijdrage van het FIRM voor het verslag over de rechtsstaat 2024, blz. 14.

²⁸ Wetsvoorstel van 20 september 2023 tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek wat de tuchtprocedure voor magistraten betreft; wetsvoorstel van 17 oktober 2023 tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek teneinde het tuchtprocesrecht van de rechterlijke orde te versterken; wetsvoorstel van 17 oktober 2023 tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek betreffende de tuchtprocedure voor magistraten; wetsvoorstel van 14 november 2023 houdende diverse bepalingen met betrekking tot de evaluatie van magistraten en de tucht.

²⁹ Omzendbrief nr. 09/2022 van het College van procureurs-generaal van de hoven van beroep, 11 juli 2022. Verslag over de rechtsstaat 2023, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 5.

³⁰ Informatie ontvangen van de Orde van Advocaten in het kader van het landenbezoek aan België.

³¹ Zie het Verslag over de rechtsstaat 2023, 2022 en 2021, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, respectievelijk blz. 5, blz. 4 en blz. 3; er is beroep aangetekend tegen de beslissing. Informatie ontvangen van de Orden van Advocaten in het kader van het landenbezoek aan België.

³² Dit heeft als gevolg dat rechters zich moeten uitspreken over de vraag welke documenten onder het vertrouwelijk overleg met een advocaat vallen, en vervolgens de documenten waarvan zij reeds voorkennis hadden, potentieel buiten beschouwing moeten laten; bijdrage van de Franstalige en de Duitstalige Orde van Advocaten aan het verslag over de rechtsstaat 2024, blz. 3.

³³ Bijdrage van CCBE aan het verslag over de rechtsstaat 2024, blz. 16.

³⁴ Bijdrage van de Franstalige en de Duitstalige Orde van Advocaten aan het verslag over de rechtsstaat 2024, blz. 3.

drukten advocaten hun bezorgdheid uit over bedreigingen, afdreiging en druk door criminele organisaties³⁵.

Kwaliteit

Er is verdere vooruitgang geboekt bij de inzet van voldoende middelen voor het justitieel stelsel, maar bij een meting van de werklast is bevestigd dat er sprake is van structurele tekorten aan middelen. In het verslag over de rechtsstaat 2023 werd België aanbevolen om “de inspanningen voor de inzet van voldoende personele en financiële middelen in alle geledingen van het justitieel stelsel voort te zetten, rekening houdend met de Europese normen inzake middelen voor het justitieel stelsel”³⁶. Zoals opgemerkt in de eerdere verslagen over de rechtsstaat³⁷ blijft het gebrek aan voldoende personele en financiële middelen een probleem voor de goede werking van het justitieel stelsel, en is dit een van de oorzaken van de buitensporige duur van gerechtelijke procedures³⁸. Volgens het EU-scorebord voor justitie 2024 bleef het aantal professionele rechters per 100 000 inwoners in 2022 onder het EU-gemiddelde³⁹. Het budget dat werd besteed aan het justitieel stelsel, bleef eveneens onder het EU-gemiddelde, hoewel het licht toenam ten opzichte van 2021⁴⁰. Het plan van de regering voor 2021⁴¹ voorzag in aanvullende financiële middelen voor het justitieel stelsel, en er werden meer middelen toegekend om de begrotings- en personeelstekorten te verhelpen⁴². In 2023 werden deze aanvullende financiële middelen nog steeds verdeeld⁴³ over de drie pijlers van de

³⁵ Bijdrage van CCBE aan het verslag over de rechtsstaat 2024, blz. 16. De Orde van Vlaamse Balies (OVb) heeft met succes verzocht om een wijziging van het nieuw voorgestelde strafwetboek, zodat advocaten zijn opgenomen in de lijst van personen met een maatschappelijke functie. Bijgevolg zal geweld tegen advocaten zwaarder worden bestraft. Sinds dit jaar organiseert de OVb weerbaarheidsopleidingen om advocaten voor te bereiden op en advies te geven voor situaties waarbij zij te maken krijgen met agressie. De OVb werkt ook samen met (teams van) vertrouwenspersonen op wie advocaten een beroep kunnen doen om over hun problemen te praten.

³⁶ In het verslag over de rechtsstaat 2023 heeft de Commissie geconcludeerd dat enige vooruitgang werd geboekt met betrekking tot de aanbevelingen; verslag over de rechtsstaat 2023, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 2.

³⁷ Volgens de aanbevelingen van de Raad van Europa moet elke staat aan de rechtbanken toereikende middelen, faciliteiten en apparatuur toewijzen opdat zij kunnen functioneren in overeenstemming met de normen die zijn neergelegd in artikel 6 van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, en opdat de rechters efficiënt kunnen werken, zie Aanbeveling CM/Rec(2010)12 van het Comité van Ministers van de Raad van Europa, punt 33.

³⁸ Het College van de hoven en rechtbanken stelt een eerste versterking van 26 % rechters en 19 % griffiers voor om de procedures binnen een redelijke termijn af te handelen en tegelijkertijd aanvaardbare werktijden te waarborgen; College van de hoven en rechtbanken (2024), “Persbericht: Memorandum voor de volgende Federale Regering”.

³⁹ EU-scorebord voor justitie 2024, figuur 37.

⁴⁰ EU-scorebord voor justitie 2024, figuur 34. In de figuur worden de totale algemene overheidsuitgaven voor rechtszaken weergegeven als percentage van het bbp in 2022, op basis van Eurostat-gegevens. Hoewel België zich nog steeds onder het gemiddelde bevindt, kan een lichte stijging worden waargenomen tussen 2021 en 2022. De gegevens van 2023 zullen bevestigen of deze trend aanhoudt na de verdere investeringen van de regering in het justitieel stelsel.

⁴¹ Plan om justitie sneller, menselijker en straffer te maken. Het plan is beschikbaar op de website van Team Justitie.

⁴² Een extra bedrag van 0,5 miljard EUR tegen 2024 boven op het bestaande jaarlijkse budget van 2 miljard EUR.

⁴³ Het Comité van Ministers van de Raad van Europa heeft uiting gegeven aan zijn bezorgdheid over de keuze van de uitvoerende macht om de toewijzing van aanvullende middelen afhankelijk te blijven stellen van de resultaten, wat de kwaliteit en onafhankelijkheid van de rechtspraak en de doeltreffende toegang van burgers tot de rechter kan ondermijnen.

rechterlijke macht op basis van bestaande wettelijke kaders⁴⁴. De resultaten van een meting van de werklast uitgevoerd voor rechters die op 20 februari 2024 werd gepubliceerd, toonde echter aan dat het justitieel stelsel 43 % meer rechters nodig heeft om het hoofd te kunnen bieden aan de werklast binnen de wettelijke arbeidstijd, waarvoor een structurele toename van de middelen nodig is⁴⁵. Met betrekking tot de achterstand in rechtszaken heeft het Comité van Ministers van de Raad van Europa in september 2022 gepleit voor “een structureel langetermijnperspectief” op justitieel personeel en het budget voor justitie, en heeft het België verzocht om het wettelijke kader voor justitieel personeel in te vullen om de achterstanden weg te werken⁴⁶. Op 6 november 2023 heeft het Hof van Beroep te Brussel de Belgische staat opgedragen alle vacatures voor functies van magistraten en griffiers, evenals alle sollicitatieoproepen binnen een periode van drie maanden te publiceren⁴⁷. De regering heeft de vacatures in februari 2024 gepubliceerd⁴⁸. Het Hof van Cassatie en de Orden van Advocaten hebben echter ook gewezen op de moeilijkheden die bestaan bij het invullen van de vacatures, met name omdat de loopbanen van rechter en aanklager nog steeds niet erg aantrekkelijk zijn⁴⁹. In dit verband werd op 2 mei 2024 een wet goedgekeurd voor een “sociaal statuut” voor magistraten dat hun arbeidsvoorwaarden moet verbeteren door hun mogelijkheden voor verlof

⁴⁴ Tussen 2021 en 2023, hebben 181 rechterlijke benoemingen plaatsgevonden en 922 benoemingen van justitieel personeel. Sinds 2019 is het netto-aantal magistraten gestegen met 107, d.w.z. 81 zittende magistraten, 23 staande magistraten en 3 magistraten voor het Hof van Cassatie. Intussen is 95,74 % van de wettelijke kaders voor magistraten ingevuld, ten opzichte van precies 92 % in oktober 2020. Het kader van griffiers is momenteel voor 86 % ingevuld, komende van 79 % aan het begin van de legislatuur. Het aantal secretarissen is ook toegenomen. Vandaag is het kader voor 85 % ingevuld, ten opzichte van 83 % in oktober 2020. Informatie ontvangen van de Belgische regering in het kader van het landenbezoek aan België.

⁴⁵ De 43 % aan extra rechters die nodig zijn, werd berekend op basis van een 38-urige werkweek, wat overeenkomt met de wettelijke arbeidstijd in België. Het gewicht en de complexiteit van uiteenlopende zaken werd in aanmerking genomen bij de berekening van de werklast. Dit aantal komt overeen met het aantal rechters dat nodig zou zijn om nieuwe zaken binnen de gestelde termijn te behandelen, en hierbij wordt geen rekening gehouden met de bestaande achterstand. Uit de resultaten blijkt dat de huidige gemiddelde werkweek voor rechters 52,8 uur per week bedraagt. College van de hoven en rechtbanken (2024), “Persbericht: Onze hoven en rechtbanken hebben 43 % meer rechters nodig”, en schriftelijke bijdrage van het College van de hoven en rechtbanken in het kader van het landenbezoek aan België.

⁴⁶ Besluit van het Comité van Ministers, vastgesteld tijdens zijn vergadering van 20-22 september 2022, H46-7 Bell-groep/België (verzoek nr. 44825/05) CM/Del/Dec(2022)1442/H46-7, punt 7. De regering heeft in de aanloop naar de volgende vergadering van het Comité van Ministers op 4 april 2024 een vernieuwd actieplan ingediend.

⁴⁷ De procedure werd ingeleid door de Franstalige en Duitstalige Orde van Advocaten als reactie op de praktijk dat de juridische kaders voor magistraten en griffiers niet langer volledig werden ingevuld door de regering na een politiek besluit tot bezuiniging. Niet-naleving zou leiden tot een boete van 1 000 EUR per dag vertraging voor elke niet-gepubliceerde vacature, tot maximaal 250 000 EUR. Op 15 december 2023 werd een vergelijkbare uitspraak gedaan door de Franstalige rechtbank van eerste aanleg in Brussel, dat de Belgische staat veroordeelde tot het publiceren van alle vacatures voor rechters, griffiers en gerechtsmedewerkers. De Belgische staat is tegen dit vonnis in beroep gegaan. Bijdrage van de Franstalige en Duitstalige Orde van Advocaten aan het verslag over de rechtsstaat 2024, blz. 5; bijdrage van CCBE aan het verslag over de rechtsstaat 2024, blz. 20; schriftelijke bijdrage ontvangen van het Hof van Cassatie in het kader van het landenbezoek aan België.

⁴⁸ De Belgische staat heeft de bovengenoemde vonnissen uitgevoerd door alle vacatures voor gerechtsmedewerkers bekend te maken in het Belgisch Staatsblad van 12 februari 2024, en voor magistraten op 19 februari 2024. Schriftelijke bijdragen van de Belgische regering en het Hof van Cassatie in het kader van het landenbezoek aan België.

⁴⁹ Schriftelijke bijdrage ontvangen van het Hof van Cassatie in het kader van het landenbezoek aan België en bijdrage van de Franstalige en Duitstalige Orde van Advocaten voor het verslag over de rechtsstaat 2024, blz. 5. Zij wijzen met name op de moeilijke arbeidsomstandigheden die het gevolg zijn van de onderfinanciering van de rechterlijke macht, waaronder de hoge werklast en onaantrekkelijke beloning, als belemmeringen voor het aantrekken en aanwerven van nieuwe magistraten.

verder uit te breiden⁵⁰. Ondanks de inspanningen van de regering om het budget voor justitie te verhogen, zijn er nog steeds structurele tekorten aan middelen en blijven budgettaire en personeelstekorten bij justitie een belangrijke uitdaging. In het algemeen, rekening houdend met deze investeringen en met de publicatie van de vacatures naar aanleiding van het bovengenoemde arrest⁵¹, is enige verdere vooruitgang geboekt met betrekking tot de aanbevelingen die in het verslag over de rechtsstaat 2023 zijn geformuleerd.

Er zijn verdere stappen gezet om de digitalisering van justitie te verbeteren⁵². In het kader van het Digital Transformation Plan van de regering worden inspanningen geleverd om alle Belgische hoven en rechtbanken uit te rusten met één enkel digitaal casemanagementsysteem (JustCase)⁵³, hoewel er enkele vertragingen kunnen worden waargenomen bij het uitrollen van het proefproject⁵⁴. De uitrol van het platform Just-On-Web werd voortgezet met aanvullende functies en toepassingen⁵⁵. Het platform fungeert als eengemaakt onlineportaal voor alle diensten die verband houden met het justitieel stelsel, en maakt de beveiligde verspreiding van alle digitale informatie van justitie naar externe gebruikers mogelijk⁵⁶. Na de vaststelling van de rechtsgrondslag voor de ontwikkeling van een digitaal centraal register voor beslissingen van de rechterlijke orde (JustJudgment)⁵⁷, werd de operationele ontwikkeling ervan voortgezet. Dit zal de raadpleging van niet-gepseudonimiseerde uitspraken binnen de rechterlijke macht vergemakkelijken⁵⁸ en de gepseudonimiseerde jurisprudentie centraliseren voor het publiek. Deze ontwikkelingen hebben de digitalisering van het rechtsstelsel verder verbeterd, maar er is nog steeds ruimte voor verbetering, zoals blijkt uit het EU-scorebord voor 2024⁵⁹. Momenteel wordt een controle van het Digital Transformation Plan uitgevoerd door het

⁵⁰ Wet van 12 mei 2024 voor een sociaal statuut voor magistraten.

⁵¹ Belanghebbenden wezen op de moeilijkheid om vacatures in te vullen en het moment van de publicatie ervan, en uitten hun bezorgdheid dat niet-ingevulde vacatures niet opnieuw zouden worden gepubliceerd; Franstalige en Duitstalige Orde van Advocaten, ASM, UPM, Liga voor Mensenrechten, M&M, VDM, CCM-ARM, Nationale kamer van Gerechtsdeurwaarders, Gezamenlijk persbericht: “De rechtsstaat, ik geloof erin!”.

⁵² Er zijn verschillende maatregelen ter ondersteuning van de digitalisering van het Belgische rechtsstelsel opgenomen in het Belgische herstel- en veerkrachtplan, en België zal hiervoor financiering ontvangen uit de herstel- en veerkrachtfaciliteit, mits België de desbetreffende mijlpalen en streefdoelen haalt. Zie voor nadere gegevens de bijlage bij het uitvoeringsbesluit van de Raad tot wijziging van het uitvoeringsbesluit van 13 juli 2021 betreffende de goedkeuring van de beoordeling van het herstel- en veerkrachtplan voor België, investering I-2.05, submaatregel 1.

⁵³ Schriftelijke bijdrage van de Belgische regering in het kader van het landenbezoek aan België. Het nieuwe casemanagementsysteem JustCase zal de elf casemanagementsystemen die momenteel in gebruik zijn, uiteindelijk allemaal vervangen. In 2024 gaat de uitrol ervan van start bij de entiteiten Cassatie, de strafuitvoeringsrechtbank en de jeugdrechtbank.

⁵⁴ Schriftelijke bijdrage van het Hof van Cassatie in het kader van het landenbezoek aan België. De uitrol van het proefproject dat bij het Hof van Cassatie was gepland voor het tweede kwartaal van 2023, is uitgesteld [actualisering vóór publicatie].

⁵⁵ Bij wijze van voorbeeld: in oktober 2023 werd de digitale toepassing JustRestart ingevoerd, en dit is de standaardprocedure geworden voor collectieve schuldregelingen. Schuldenaren kunnen nu digitaal een collectieve schuldherstructurering aanvragen en opvolgen. Bijdrage van België voor het verslag over de rechtsstaat 2024, blz. 6.

⁵⁶ Schriftelijke bijdrage van de Belgische regering in het kader van het landenbezoek aan België.

⁵⁷ JustJudgement zal bestaan uit een intern deel, dat dienst zal doen als een authentieke bron voor rechterlijke uitspraken, en een extern deel, dat alle jurisprudentie van hoven en rechtbanken zal bevatten in gepseudonimiseerde vorm en dat door het publiek kan worden geraadpleegd via een zoekmachine. Schriftelijke bijdrage van het Hof van Cassatie in het kader van het landenbezoek; verslag over de rechtsstaat 2023, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 8.

⁵⁸ Aangezien dit centraal register alleen beschikbaar zal zijn binnen de rechterlijke macht, hebben advocaten erop gewezen dat dit het risico inhoudt op een structurele wapenongelijkheid (“inequality of arms”) tussen aanklager en verdediging. Bijdrage van CCBE aan het verslag over de rechtsstaat 2024, blz. 20.

⁵⁹ EU-scorebord voor justitie 2024, figuren 42 tot en met 50.

Belgische Rekenhof⁶⁰. De regering heeft verschillende wetsontwerpen ingediend om de digitalisering van het justitieel stelsel verder uit te breiden en deze werden aangenomen⁶¹. De wet inzake het houden van zittingen per videoconferentie in gerechtelijke procedures bij burgerlijke en strafzaken waarnaar werd verwezen in het verslag over de rechtsstaat 2023, werd goedgekeurd door het parlement⁶². Hoewel de wet in het algemeen in overeenstemming is met nationale jurisprudentie en Europese normen⁶³, hebben de Orden van Advocaten en andere belanghebbenden hun bezorgdheid geuit over de mogelijke negatieve gevolgen ervan voor het recht op een eerlijk proces, voornamelijk bij strafprocedures⁶⁴. Beroepsbeoefenaren zijn weliswaar verheugd dat er aanzienlijke inspanningen zijn geleverd om de digitalisering van justitie te versterken, maar zijn van mening dat het rechtstelsel nog steeds onvoldoende gedigitaliseerd is⁶⁵.

De toegang tot rechtsbijstand is verbeterd. De drempels voor rechtsbijstand zijn tot 2023 gestaag met een vast percentage verhoogd. Vanaf 2024 zal het bedrag jaarlijks worden geïndexeerd in het licht van de veranderingen in de consumentenprijsindex⁶⁶. Het aantal personen dat toegang had tot rechtsbijstand, is in de jaren 2022-2023 blijven stijgen ten opzichte van de jaren 2021-2022⁶⁷. Uit het EU-scorebord voor justitie 2024 blijkt dat in een specifieke consumentenzaak de maximale drempels voor toegang tot rechtsbijstand boven de armoededrempel van Eurostat blijven⁶⁸.

De Hoge Raad voor de Justitie zal naar verwachting een verdere beoordeling van het gerechtelijk onderzoek naar een emblematische zaak uitvoeren. Zoals aangegeven in eerdere verslagen over de rechtsstaat, heeft de Hoge Raad voor de Justitie het proces van het gerechtelijk onderzoek onderzocht met betrekking tot de omstandigheden van het overlijden

⁶⁰ Informatie ontvangen van de Hoge Raad voor de Justitie in het kader van het landenbezoek aan België.

⁶¹ Wet van 19 december 2023 houdende bepalingen inzake digitalisering van justitie en diverse bepalingen; Wet van 27 maart 2024 houdende bepalingen inzake digitalisering van justitie en diverse bepalingen Ibis; Wet van 15 mei 2024 houdende bepalingen inzake digitalisering van justitie en diverse bepalingen II; Wet van 25 april 2024 houdende organisatie van zittingen per videoconferentie in het kader van gerechtelijke procedures; bijdrage van België voor het verslag over de rechtsstaat 2024, blz. 6.

⁶² Wet van 25 april 2024 houdende organisatie van zittingen per videoconferentie in het kader van gerechtelijke procedures, gepubliceerd op 3 juni 2024. Zie het verslag over de rechtsstaat 2023, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 8.

⁶³ In het wetsontwerp wordt verwezen naar de jurisprudentie van het Belgische Grondwettelijk Hof en het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, alsook naar de Cepej-richtsnoeren over videoconferencing in gerechtelijke procedures; bijdrage van het FIRM voor het verslag over de rechtsstaat 2024, blz. 16.

⁶⁴ Er werd bezorgdheid geuit over het effect ervan op het recht op een onpartijdige behandeling, het vermoeden van onschuld, en de gelijkheid voor de wet. Het niet persoonlijk verschijnen kan leiden tot verminderde interactie en non-verbale communicatie, problemen met de interpretatie, en kan de doeltreffende en vertrouwelijke communicatie tussen advocaten en hun cliënten beperken. Informatie ontvangen van de Orde van Advocaten in het kader van het landenbezoek aan België; bijdrage van het FIRM voor het verslag over de rechtsstaat 2024, blz. 16, en Civil Liberties Union for Europe (2024), Liberties Rule of Law Report 2024 — Belgium (Ligue des droits humains), blz. 9-10.

⁶⁵ Bijdrage van ENCJ aan het verslag over de rechtsstaat 2024, blz. 22.

⁶⁶ De drempels voor rechtsbijstand werden in september 2020 met 200 EUR verhoogd en werden tot september 2023 jaarlijks met 100 EUR verhoogd.

⁶⁷ Tussen de jaren 2021-2022 en 2022-2023 werd een stijging van 14,08 % vastgesteld, alle categorieën van personen samen. Wanneer enkel de categorie van personen in aanmerking wordt genomen die een middelentoets moest afleggen om rechtsbijstand te kunnen verkrijgen, bedroeg de stijging tussen 2021-2022 en 2022-2023 16,45 %. Schriftelijke bijdrage van de Belgische regering in het kader van het landenbezoek aan België.

⁶⁸ EU-scorebord voor justitie 2024, figuur 24.

van Jozef Chovanec⁶⁹, en aanbevelingen geformuleerd over de structurele aspecten van gerechtelijke onderzoeken met betrekking tot politiegeweld⁷⁰. De Hoge Raad zal de uitvoering van deze aanbevelingen naar verwachting opvolgen wanneer een gerechtelijke beslissing is gegeven. De respectieve partijen hebben in januari 2024 gepleit tijdens een buitengewone hoorzitting van de Raadkamer van Charleroi, waarbij de openbare aanklager verzocht om de zaak voor de 31 gedaagden te seponeren. De beschikking van de Raadkamer wordt op 25 september 2024 gegeven. Comité P⁷¹ heeft eveneens een aantal aanbevelingen geformuleerd over de werking van de luchtvaartpolitie⁷².

Efficiëntie

Er is nog steeds geen overzicht van de efficiëntie van justitie voorhanden wegens gebrek aan gegevens over gerechtelijke procedures, maar er wordt gewerkt aan het in kaart brengen van de achterstanden bij rechtbanken. In het verslag over de rechtsstaat 2023 is vastgesteld dat de lacunes in de beschikbaarheid van gegevens over gerechtelijke procedures groot blijven. Het College van de hoven en rechtbanken heeft sindsdien aanhoudende inspanningen geleverd om de achterstanden bij rechtbanken in kaart te brengen en statistische gegevens over gerechtelijke procedures op te stellen, met inbegrip van de gemiddelde duur van gerechtelijke procedures voor alle rechtbanken die onder zijn bevoegdheid vallen⁷³. Deze gegevens werden in de eerste helft van 2024 gepubliceerd voor civielrechtelijke zaken⁷⁴, terwijl de handelsrechtelijke zaken nog in kaart worden gebracht. Ondanks de inspanningen, blijft het gebrek aan statistische gegevens een punt van zorg⁷⁵. België staat nog steeds onder verscherpt toezicht van het Comité van Ministers van de Raad van Europa in de zaak Bell/België, met betrekking tot de buitensporig lange rechtsgang⁷⁶. Op 5 december 2023 heeft het Europees Hof voor de Rechten van de Mens in de zaak Van den Kerkhof/België⁷⁷ vastgesteld dat er een

⁶⁹ Op 27 februari 2018 werd in het rechtsgebied Charleroi een gerechtelijk onderzoek geopend naar de dood van Jozef Chovanec. De heer Chovanec werd onderworpen aan een interventie van de luchtvaartpolitie op de luchthaven van Charleroi. Hij werd van zijn vrijheid beroofd en in een cel geplaatst, waar hij zichzelf ernstige slagen had toegebracht. Na de politie-interventie werd hij overgebracht naar het ziekenhuis, waar hij overleed.

⁷⁰ Hoge Raad voor de Justitie, Bijzonder onderzoek naar de zaak “Jozef Chovanec”, 28 oktober 2020.

⁷¹ Het “Comité P” is als externe onafhankelijke toezichthouder op de politiediensten verantwoordelijk voor het toezicht op de naleving van de integriteitsregels.

⁷² Comité P, “Leiderschap en integriteit in de luchtvaartpolitie”.

⁷³ Vrederegerechten, politierechtbanken, alle kamers van rechtbanken van eerste aanleg (met uitzondering van de jeugdrechtbank en de afdeling voor strafuitvoering), handelsrechtbanken, arbeidsrechtbanken, hoven van beroep. Het College is niet bevoegd voor administratieve rechtscollages. Informatie ontvangen van het College van de hoven en rechtbanken in het kader van het landenbezoek aan België.

⁷⁴ Uit het in kaart brengen blijkt dat het totale aantal aanhangige civielrechtelijke zaken bij rechtbanken van eerste aanleg en hoven van beroep in 2023 is afgenomen, hoewel er grote verschillen bestaan afhankelijk van het rechtsgebied. In 2023 bedroeg de gemiddelde duur van civielrechtelijke procedures 251 dagen bij rechtbanken van eerste aanleg, en 590 dagen bij hoven van beroep; College van de hoven en rechtbanken (2024), Jaarlijkse statistieken van de hoven en rechtbanken, gegevens van 2023 voor de burgerlijke kamer van rechtbanken van eerste aanleg, en gegevens van 2023 voor burgerlijke zaken bij hoven van beroep.

⁷⁵ Bijdrage van de Hoge Raad voor de Justitie aan de landspecifieke input van ENCJ voor het verslag over de rechtsstaat 2024.

⁷⁶ Arrest van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens van 4 november 2008, Bell/België (verzoek nr. 44826/05). Zoals vermeld in het Verslag over de rechtsstaat 2023 “heeft het Comité [van Ministers] zijn diepe bezorgdheid geuit over het aanhoudende gebrek aan volledige statistische gegevens over de burgerlijke rechtbanken in eerste aanleg”. Besluit van het Comité van Ministers, vastgesteld tijdens zijn vergadering van 20-22 september 2022, H46-7 Bell-groep/België (verzoek nr. 44826/05) CM/Del/Dec(2022)1443/H46-7.

⁷⁷ Arrest van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens van 5 december 2023, Van den Kerkhof/België (verzoek nr. 13630/19). Dit nieuwe arrest zal worden gegroepeerd met de zaak Bell/België in het kader van het verscherpt toezicht door het Comité van Ministers van de Raad van Europa.

structureel probleem bestaat met betrekking tot de buitensporig lange rechtsgang in civielrechtelijke zaken in het rechtsgebied Brussel. Statistische gegevens over gerechtelijke procedures en werklasmetingen⁷⁸ moeten meer inzicht verschaffen in wat er nodig is om de structurele tekortkomingen aan te pakken⁷⁹. Wat bestuursrechtelijke zaken betreft, wijzen de beperkte gegevens die momenteel beschikbaar zijn erop dat de geraamde termijn om die zaken in eerste aanleg te beslechten is toegenomen⁸⁰, en dat het afhandelingspercentage tot onder 100 % is gedaald⁸¹. Het arrest in de zaak Van den Kerkhof/België heeft verder aangetoond dat er behoefte is aan een doeltreffende voorziening in rechte tegen de duur van procedures, terwijl de procedure nog aanhangig is⁸². In dit verband werd een eerste stap gezet via een hervorming van het burgerlijk wetboek⁸³. Verder worden er inspanningen geleverd om alternatieve geschillenbeslechting te versterken⁸⁴.

II. CORRUPTIEBESTRIJDING

De bevoegdheden voor het opsporen en vervolgen van corruptie zijn verdeeld over verschillende instanties. De Centrale Dienst voor de Bestrijding van Corruptie (CDBC) heeft als gespecialiseerde centrale dienst binnen de federale politie nog steeds de opdracht ernstige corruptiegevallen te onderzoeken en het onderzoek ervan te ondersteunen. Het Comité P is als externe onafhankelijke toezichthouder op de politiediensten verantwoordelijk voor het toezicht op de naleving van de integriteitsregels. Het Rekenhof oefent externe controle uit op de budgettaire, boekhoudkundige en financiële verrichtingen van de federale overheid. Het interfederale Korps van de Inspectie van Financiën is een overheidsdienst die controletaken uitvoert in verband met de wettelijkheid, regelmatigheid, budgettaire haalbaarheid en opportuniteit van de overheidsuitgaven. Het Integriteitsbureau binnen de Federale Overheidsdienst Beleid en Ondersteuning (FOD BOSA) is belast met het integriteitsbeheer voor federale ambtenaren, met inbegrip van een netwerk van integriteitscoördinatoren. De Federale Deontologische Commissie geeft het parlement advies over deontologische kwesties en hoge ambtenaren. Op regionaal niveau bestaan er andere, op preventie gerichte systemen en instanties. Diverse relevante strategieën en actieplannen bevatten elementen met betrekking tot de bestrijding van corruptie, hoewel er geen algemene strategie voor corruptiebestrijding

⁷⁸ Zie voetnoot 43. Het College van de hoven en rechtbanken heeft zijn werklasmeting afgerond. De door het College van procureurs-generaal uitgevoerde werklasmeting moet ook afgerond zijn in 2024. Deze moeten de basis vormen voor een nieuw systeem voor de toewijzing van middelen, gebaseerd op de werkelijke behoeften.

⁷⁹ Deze twee maatregelen worden beschreven in de “mededeling van België betreffende de groep van zaken Bell/België” die op 4 april 2024 aan het Comité van Ministers van de Raad van Europa werd gepresenteerd in de afdeling “Maatregelen om de achterstand te begripen en objectiveren”.

⁸⁰ EU-scorebord voor justitie 2024, figuur 8. Van 235 dagen in 2021 tot 288 dagen in 2022.

⁸¹ EU-scorebord voor justitie 2024, figuur 12. Het afhandelingspercentage daalde van 131 % in 2021 naar 97 % in 2022 voor bestuursrechtelijke zaken.

⁸² Arrest van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens van 5 december 2023, Van den Kerkhof/België (verzoek nr. 13630/19), punten 46 en 47.

⁸³ In het kader van de hervorming van het burgerlijk wetboek heeft het parlement een wet aangenomen waarin de beginselen van goed bestuur en goede organisatie worden ingevoerd als criteria om vast te stellen of er sprake is van een fout die aanleiding kan geven tot buitencontractuele aansprakelijkheid. Dit betekent dat in situaties waar een vertraging in de procedure het gevolg is van slecht bestuur of van de slechte organisatie van justitie, de staat buitencontractueel aansprakelijk kan worden gesteld. Dit zal naar verwachting een positief effect hebben op de toepassing van rechtsmiddelen. Wet houdende boek 6 “Buitencontractuele aansprakelijkheid” van het Burgerlijk Wetboek, aangenomen in plenaire vergadering op 1 februari 2024.

⁸⁴ Schriftelijke bijdrage ontvangen van de regering in het kader van het landenbezoek aan België.

bestaat, noch een overkoepelend coördinatieorgaan dat belast is met het corruptiebestrijdingsbeleid⁸⁵.

Deskundigen en bedrijfsleiders percipiëren het niveau van corruptie in de overheidssector nog steeds als relatief laag. In de corruptieperceptie-index 2023 van Transparency International scoort België 73/100, waarmee het op de negende plaats komt in de Europese Unie en op de zestiende plaats wereldwijd⁸⁶. Deze perceptie is de afgelopen vijf jaar relatief stabiel gebleven⁸⁷. Uit de speciale Eurobarometer over corruptie van 2024 blijkt dat 66 % van de respondenten corruptie als een in eigen land wijdverbreid fenomeen beschouwt (EU-gemiddelde: 68 %) en dat 19 % van de respondenten zich in het dagelijkse leven persoonlijk getroffen voelt door corruptie (EU-gemiddelde: 27 %)⁸⁸. Wat de bedrijven betreft, beschouwt 56 % corruptie als een wijdverbreid fenomeen (EU-gemiddelde: 65 %) en 28 % als een probleem bij het zakendoen (EU-gemiddelde: 36 %)⁸⁹. Voorts vindt 42 % van de respondenten dat het aantal met succes vervolgte zaken volstaat om corruptiepraktijken te ontmoedigen (EU-gemiddelde: 32 %)⁹⁰, en vindt 37 % van de ondernemingen dat burgers en bedrijven die betrapt worden op het omkopen van een hoge ambtenaar, adequaat worden gestraft (EU-gemiddelde: 31 %)⁹¹.

Een gerichte hervorming van het Wetboek van Strafvordering zal naar verwachting een positieve invloed hebben op de strijd tegen corruptie. In maart en april 2024 werden twee wetsvoorstellen goedgekeurd door het parlement, toegespitst op een gerichte hervorming van het Wetboek van Strafvordering, wat spijtoptanten, voorafgaande erkenning van schuld (“guilty plea”), minnelijke schikkingen en verjaringen betreft⁹². De ene wet maakt de regels inzake extraterritoriale rechtsmacht gestructureerder en eenvoudiger om toe te passen, mede om te voldoen aan de aanbevelingen van de Greco⁹³ en met het oog op afstemming op het Verdrag inzake de strafrechtelijke bestrijding van corruptie van de Raad van Europa. Ook ten aanzien van verjaring worden wijzigingen aangebracht, met name om het systeem voor alle strafbare

⁸⁵ Fraudeaspecten komen aan de orde in het Nationaal Veiligheidsplan 2022-2025, als prioriteiten voor de politie. Verschillende netwerken en samenwerkingsplatforms op federaal niveau houden zich bezig met de coördinatie van bepaalde aspecten van het corruptiebestrijdingsbeleid, maar er is kennelijk geen instantie die de coördinatie van dit beleid in zijn geheel in handen heeft. Verslag over de rechtsstaat 2022, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 8, en verslag over de rechtsstaat 2023, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 10.

⁸⁶ Transparency International (2024), Corruption Perceptions Index 2023, blz. 2-3. De gepercipieerde mate van corruptie is als volgt gerangschikt: laag (de score voor de perceptie onder deskundigen en bedrijfsleiders van corruptie in de overheidssector is hoger dan 79); relatief laag (score tussen 79 en 60), relatief hoog (score tussen 59 en 50), hoog (score lager dan 50).

⁸⁷ In 2019 was de score 75, tegenover 73 in 2023. Bij een verschil van meer dan vijf punten is er sprake van een aanzienlijke daling/stijging; bedraagt het verschil vier of vijf punten, dan is er sprake van een verbetering/verslechtering; en als het verschil één tot drie punten bedraagt, dan is de situatie de afgelopen vijf jaar relatief stabiel gebleven.

⁸⁸ Speciale Eurobarometer 548 over de houding van burgers ten opzichte van corruptie in de EU (2024). De Eurobarometer-gegevens over de perceptie en ervaring van burgers op het gebied van corruptie worden elk jaar geactualiseerd. De vorige gegevensverzameling was Speciale Eurobarometer 534 (2023).

⁸⁹ Flash Eurobarometer 543 over de houding van het bedrijfsleven ten aanzien van corruptie in de EU (2024). De Eurobarometer-gegevens over de houding van het bedrijfsleven ten aanzien van corruptie worden elk jaar geactualiseerd. De vorige gegevensverzameling was Flash Eurobarometer 524 (2023).

⁹⁰ Speciale Eurobarometer 548 over de houding van burgers ten opzichte van corruptie in de EU (2024).

⁹¹ Flash Eurobarometer 543 over de houding van het bedrijfsleven ten aanzien van corruptie in de EU (2024).

⁹² Input van België voor het verslag over de rechtsstaat 2023, blz. 17.

⁹³ Dit heeft met name betrekking op nog openstaande aanbevelingen van de derde evaluatiecyclus van de Greco. Zie Greco, Derde evaluatiecyclus — Evaluatieverslag I (2009), België, punten 108-112.

feiten te stroomlijnen, en om duidelijkheid en een passende termijn te waarborgen⁹⁴. De tweede wet zorgt voor hervorming van de regels inzake minnelijke schikkingen en guilty pleas. Naar aanleiding van kritiek op de huidige regels en praktijk — met inbegrip van de geheimhouding en eerlijkheid ervan⁹⁵ — zorgt de hervorming voor meer transparantie door de publicatie van minnelijke schikkingen, en door de openbaar aanklager de mogelijkheid te bieden om naast boeten een verbod op de uitoefening van openbare functies te vragen voor een bepaalde periode⁹⁶. Wat guilty pleas betreft, zorgt de wet voor aanpassing van procedurele problemen met de toepassing ervan in zaken van terrorisme of georganiseerde misdaad⁹⁷.

De Centrale Dienst voor de Bestrijding van Corruptie (CDBC) en de openbaar ministeries hebben hun inspanningen voortgezet om verschillende prominente corruptiezaken op hoog niveau aan te pakken, ondanks de over het algemeen beperkte middelen. Er bestaat nog steeds een goede samenwerking tussen de CDBC en het Openbaar Ministerie⁹⁸, en er werden eerste veroordelingen verkregen in verschillende complexe zaken en zaken op hoog niveau⁹⁹. De middelen van de CDBC zijn de afgelopen jaren weliswaar verbeterd¹⁰⁰, maar blijven over het geheel genomen beperkt, met name gezien het toenemende aantal complexe corruptiezaken¹⁰¹. In het kader van de begrotingsprocedure zal de CDBC verzoeken om een personeelsuitbreiding van 66 tot 81 om aan dit groeiende aantal zaken tegemoet te komen¹⁰². In 2023 gaf het Openbaar Ministerie aan dat er 361 inkomende zaken waren¹⁰³. Hiervan werden er 109 geseponed, terwijl voor 2 zaken een inbeschuldigingstelling werd verkregen (tegen

⁹⁴ Wetsontwerp (55/3514) strafprocesrecht I; input van België voor het verslag over de rechtsstaat 2023, blz. 17 en informatie ontvangen van het Ministerie van Justitie in het kader van het landenbezoek aan België. Het wetsvoorstel vormt gedeeltelijk ook een reactie op een openbare inbreukprocedure inzake Richtlijn (EU) 2017/1371 betreffende de bescherming van de financiële belangen van de EU (PIF-richtlijn). Zie ook Ministerie van Justitie (2024), “Belangrijke hervormingen rond spijtoptanten, guilty plea, minnelijke schikking en verjaring zijn een feit”.

⁹⁵ Verslag over de rechtsstaat 2023, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 12-13.

⁹⁶ Wetsontwerp (55/3515) houdende diverse wijzigingen van het Wetboek van Strafvordering II en input van België voor het verslag over de rechtsstaat 2023, blz. 17. Zie ook Ministerie van Justitie (2024), “Belangrijke hervormingen rond spijtoptanten, guilty plea, minnelijke schikking en verjaring zijn een feit”.

⁹⁷ De wet beoogt met name een aantal procedurele stappen voor het Openbaar Ministerie tijdens de toepassing ervan aan te passen, d.w.z. voor en tijdens het sluiten van een guilty plea; Wetsontwerp (55/3515) houdende diverse wijzigingen van het Wetboek van Strafvordering II. Zie ook Ministerie van Justitie (2024), “Belangrijke hervormingen rond spijtoptanten, guilty plea, minnelijke schikking en verjaring zijn een feit”.

⁹⁸ Informatie ontvangen van de CDBC in het kader van het landenbezoek aan België en schriftelijke bijdrage van de CDBC in het kader van het landenbezoek aan België.

⁹⁹ Er werden met name veroordelingen gemeld in een aantal drugsgelateerde corruptiezaken die aan het licht kwamen via het versleutelde SKY-ECC-platform. Onderzoeken in verband met een corruptieschandaal in het Europees Parlement en zaken met betrekking tot leden van regionale parlementen worden voortgezet. Informatie ontvangen van de CDBC en Transparency International in het kader van het landenbezoek aan België.

¹⁰⁰ Verslag over de rechtsstaat 2022, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 9.

¹⁰¹ Informatie ontvangen van de CDBC in het kader van het landenbezoek aan België en schriftelijke bijdrage van de CDBC in het kader van het landenbezoek aan België.

¹⁰² Het ontbreken van een gecentraliseerd openbaar ministerie in de strijd tegen corruptie draagt echter niet bij aan het prioriteren van zaken; informatie ontvangen van de CDBC en Transparency International in het kader van het landenbezoek aan België en schriftelijke bijdrage van de CDBC in het kader van het landenbezoek aan België.

¹⁰³ Hiervan hadden er 6 betrekking op corruptie in de particuliere sector, 355 in de overheidssector (waaronder 84 zaken in verband met omkoping in de overheidssector en 100 in verband met misbruik van positie in de overheidssector).

januari 2024), en andere zaken zich in verschillende stadia van de strafprocedure bevinden¹⁰⁴. Een netwerk van deskundigen staat het College van procureurs-generaal bij om een coherent en gecoördineerd strafrechtelijk beleid te ontwikkelen, door specifieke aanbevelingen te formuleren op het gebied van economische en fiscale misdrijven¹⁰⁵. De aanbevelingen zijn voornamelijk toegespitst op het verband tussen corruptie (en financiële misdrijven) en georganiseerde misdaad, en bieden richtsnoeren aan niet-gespecialiseerde openbare aanklagers voor de manier waarop zij met deze kwesties moeten omgaan. De richtsnoeren moeten nog worden goedgekeurd door het College van procureurs-generaal¹⁰⁶. De samenwerking met het Europees Openbaar Ministerie (EOM) verloopt goed, hoewel zich bij de melding van gesignaleerde zaken nog steeds geringe problemen voordoen¹⁰⁷. Het EOM heeft vier corruptiezaken gemeld bij zijn openstaande zaken (die 4,3 % vertegenwoordigen van zijn totale aantal openstaande zaken) in België in 2023¹⁰⁸.

Er worden maatregelen genomen om corruptie die verband houdt met criminele organisaties en drugshandel, aan te pakken, hetgeen wordt erkend als een belangrijk verschijnsel. De autoriteiten erkennen dat corruptiezaken met betrekking tot overheidsfunctionarissen die verband houden met criminele organisaties en drugsgerelateerde misdrijven, een groter punt van zorg worden. Een soort zaak die vaak wordt genoemd, is de ongeoorloofde toegang tot databanken door overheidsfunctionarissen om specifieke gegevens te verwerven voor criminele organisaties, in ruil voor aanzienlijke geldsommen¹⁰⁹. Sinds 2023 werkt de federale magistraat die werd aangesteld als de eerste “nationale drugscommissaris” in België, aan een catalogus van kritieke functies die de strijd tegen georganiseerde ondermijnende criminaliteit ondersteunen, en hij is ook betrokken bij uiteenlopende projecten die relevant zijn voor corruptiebestrijding¹¹⁰. Verder moeten specifieke maatregelen genomen om corruptie te voorkomen, in het bijzonder in verband met drugs en georganiseerde misdaad (zoals bewustmaking van personen die een kritieke functie bekleden), nog worden ontwikkeld¹¹¹. Als een maatregel tegen georganiseerde misdaad, trad een nieuwe wet inzake bestuurlijke rechtshandhaving in werking op 17 februari 2024 (de “DIOB-wet”), op basis waarvan lokale overheden een vergunning van een bedrijf kunnen intrekken of weigeren als

¹⁰⁴ Schriftelijke bijdrage van het College van procureurs-generaal in het kader van het landenbezoek aan België.

¹⁰⁵ Deze expertisenetwerken (of REN’s) maken deel uit van de reguliere structuur van het College van procureurs-generaal, en bestaan uit verschillende openbaar aanklagers met expertise inzake specifieke aangelegenheden om het College te helpen bij de besluitvorming.

¹⁰⁶ Schriftelijke bijdrage van het Openbaar Ministerie ontvangen in het kader van het landenbezoek aan België.

¹⁰⁷ Bij sommige zaken bestaat verwarring over de bevoegdheden van het EOM, waardoor niet altijd onmiddellijk een melding wordt gedaan aan het EOM (de zaken worden gemeld aan het “gewone” Openbaar Ministerie). Bijdrage van het EOM voor het verslag over de rechtsstaat 2024, blz. 12, en verslag over de rechtsstaat 2023, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 11.

¹⁰⁸ EOM (2024), Jaarverslag, blz. 17.

¹⁰⁹ De politie heeft aangegeven dat omkoping door organisaties die zich bezighouden met drugsgerelateerde criminaliteit, voornamelijk gericht is op politie-, douane-, haven- en gemeenteambtenaren. Schriftelijke bijdrage van de CDBC ontvangen in het kader van het landenbezoek aan België. Zie ook het verslag over de rechtsstaat 2022, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 9, en het verslag over de rechtsstaat 2023, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 11-12.

¹¹⁰ Informatie ontvangen van het Ministerie van Justitie en het Ministerie van Binnenlandse Zaken in het kader van het landenbezoek aan België.

¹¹¹ Er is tot dusver geen rechtstreeks contact tussen de CDBC en de drugscommissaris vastgesteld. Informatie ontvangen van het Ministerie van Justitie en het Ministerie van Binnenlandse Zaken in het kader van het landenbezoek aan België; en schriftelijke bijdrage van de CDBC in het kader van het landenbezoek aan België.

wordt vermoed dat het optreedt als dekmantel voor criminele activiteiten zoals drugs- of mensenhandel, of het witwassen van geld, nadat een “integriteitsonderzoek” is uitgevoerd¹¹².

Het integriteitsbeleid binnen de politie blijft niet toereikend om de bestaande uitdagingen aan te pakken en gevallen van criminele infiltratie binnen de rechtshandhaving op passende wijze te voorkomen. De 184 lokale politiezones hanteren een uiteenlopend integriteitsbeleid met weinig gemeenschappelijke horizontale aspecten¹¹³. Kleinere politiezones kunnen of willen geen doeltreffend integriteitsbeleid ontwikkelen¹¹⁴, wat ook de reactie op mogelijke gevallen van criminele infiltratie beïnvloedt¹¹⁵. De autoriteiten hebben geen vooruitgang geboekt met betrekking tot een deontologische code voor de gehele geïntegreerde politie, zoals aanbevolen door de Greco¹¹⁶, en de integriteitscel van de federale politie blijft kampen met een gebrek aan personeel en geld¹¹⁷. Er is echter gepland dat een klein aantal integriteitsopleidingen voor de politieleiding zal plaatsvinden in 2024¹¹⁸. Hoewel de minister van Binnenlandse Zaken heeft voorgesteld om een aantal politiezones te bundelen zodat ze veerkrachtiger worden (in overeenstemming met de eerder uitgevoerde evaluatie van de gehele politie¹¹⁹), is het niet duidelijk of er voorlopig nog werk zal worden gemaakt van dit voorstel binnen de regering, aangezien de legislatuur ten einde loopt¹²⁰. Het onafhankelijke comité voor toezicht op de politie heeft erkend dat een meer transversaal corruptiebestrijdingsbeleid nodig is bij de politie, ook gezien de dreiging van infiltratie door de georganiseerde misdaad¹²¹.

De opsporing en vervolging in het kader van buitenlandse omkopingzaken blijven lastig, en er wordt in weinig zaken vooruitgang geboekt. Zoals aangegeven in eerdere verslagen over de rechtsstaat, is een aantal aanbevelingen van de OESO, met name inzake het onderzoek en de vervolging in het kader van buitenlandse omkopingzaken nog niet volledig uitgevoerd, hoewel het probleem van de verjaringstermijn van onderzoeken wordt aangepakt via de

¹¹² Wetsontwerp 55/3152 betreffende bestuurlijke handhaving. De wet is goedgekeurd door de federale Kamer van volksvertegenwoordigers tijdens de zitting van 16 november 2023; zij voorziet in een verantwoordelijk departement op ministerieel niveau, alsook een register waarin informatie wordt gecentraliseerd die de gemeenten nodig hebben om de genoemde integriteitsonderzoeken uit te voeren. Informatie ontvangen van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Transparency International in het kader van het landenbezoek aan België.

¹¹³ Verslag over de rechtsstaat 2022, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 10-11, en verslag over de rechtsstaat 2023, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 11-12.

¹¹⁴ Verslag over de rechtsstaat 2023, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 11-12, en informatie ontvangen van de afdeling Integriteit van de federale politie en van het Comité P in het kader van het landenbezoek aan België.

¹¹⁵ Dat wil zeggen het gebruik van corruptie door criminele organisaties om zich toegang te verschaffen tot bepaalde overheidsinstellingen.

¹¹⁶ Zie het verslag over de rechtsstaat 2022, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 10, en Greco, Vijfde evaluatiecyclus — Nalevingsverslag, België, aanbeveling xvi, punten 75-81.

¹¹⁷ Informatie ontvangen van de afdeling Integriteit van de federale politie en van het Comité P in het kader van het landenbezoek aan België.

¹¹⁸ Input van België voor het verslag over de rechtsstaat 2024, blz. 12 en informatie ontvangen van de afdeling Integriteit van de federale politie en van het Comité P in het kader van het landenbezoek aan België.

¹¹⁹ Verslag over de rechtsstaat 2023, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 11-12.

¹²⁰ Informatie ontvangen van Transparency International in het kader van het landenbezoek aan België. Zie ook het verslag over de rechtsstaat 2022, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 10.

¹²¹ Informatie ontvangen van het Comité P in het kader van het landenbezoek aan België.

bovengenoemde gerichte herzieningen van het Wetboek van Strafvordering¹²². Zowel het onderzoek als de vervolging in het kader van buitenlandse omkopingszaken blijft moeilijk door de complexiteit van de operaties in derde landen en het gebrek aan middelen, alsook door de algemene problemen bij het verzamelen van bewijs in deze zaken¹²³. Het Openbaar Ministerie heeft melding gemaakt van slechts vijf geregistreerde gevallen van buitenlandse omkoping tussen 2021 en 2023¹²⁴. De werkzaamheden met betrekking tot een mechanisme om mogelijke gevallen van buitenlandse omkoping eenvoudiger te kunnen melden aan het Openbaar Ministerie bevinden zich nog in een pril stadium¹²⁵.

De deontologische code voor openbare mandatarissen werd uitgebreid tot alle leden van de ministeriële kabinetten, hoewel het integriteitsbeleid voor ministers, ministeriële kabinetten en parlementsleden nog steeds lacunes vertoont. Op 17 juli 2023 heeft het parlement een wet (die eerder werd voorgesteld door de regering¹²⁶) goedgekeurd, waarbij de toepassing van de bestaande Deontologische Code voor de openbare mandatarissen wordt uitgebreid tot alle personeelsleden van de federale regering (waaronder de ministeriële kabinetten), terwijl voorheen alleen de hoofden en adjunct-hoofden van deze kabinetten in dit kader waren opgenomen¹²⁷. Voor ministers blijft een specifieke gedragscode van kracht¹²⁸. Er blijven echter lacunes in het algehele integriteitsbeleid bestaan, met name doordat een toezichts- en handhavingmechanisme ontbreekt¹²⁹. De federale regering heeft ook beslist dat personeelsleden van autonome beursgenoteerde overheidsbedrijven niet langer mogen worden gedetacheerd naar een ministerieel kabinet, nadat aan het licht kwam dat in de kabinetten van verschillende ministers gedetacheerde werknemers werkzaam waren die nog door een dergelijk overheidsbedrijf werden betaald. Dit leidde tot beschuldigingen van belangenconflicten¹³⁰. In dit verband heeft de Federale Deontologische Commissie in oktober 2023 ook een advies gepubliceerd waarin zij pleitte voor een brede hervorming met betrekking tot ambtenaren die

¹²² OESO (2018), Evaluatie van België (fase 3): aanvullend schriftelijk verslag, en verslag over de rechtsstaat 2021, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 7.

¹²³ Verslag over de rechtsstaat 2022, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 9.

¹²⁴ Drie in 2021; een in 2022; een in 2023. Schriftelijke bijdrage van het Openbaar Ministerie in het kader van het landenbezoek aan België.

¹²⁵ Informatie ontvangen van het Openbaar Ministerie in het kader van het landenbezoek aan België. Zie ook het verslag over de rechtsstaat 2021, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 7.

¹²⁶ Er werd uitvoerig verslag uitgebracht over de uitbreiding van de deontologische code (en bijgevolg over de gedeeltelijke nakoming van een van de aanbevelingen van het verslag over de rechtsstaat) in het verslag over de rechtsstaat 2023, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 13.

¹²⁷ Wet van 17 juli 2023 tot wijziging van de wet van 6 januari 2014, houdende oprichting van een Federale Deontologische Commissie en houdende de Deontologische Code voor de openbare mandatarissen; zie ook de input van België voor het verslag over de rechtsstaat 2024, blz. 10.

¹²⁸ Aangezien ministers niet onder de bovengenoemde Deontologische Code voor de openbare mandatarissen vallen. Verslag over de rechtsstaat 2023, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 13.

¹²⁹ Zoals meerdere malen aanbevolen door de Greco — een aantal van de aanbevelingen van de Greco is nog steeds niet uitgevoerd. Zie ook Greco, Vijfde evaluatiecyclus — Nalevingsverslag (2022), België, aanbeveling iii, en punten 115-120, en Greco, Vierde evaluatiecyclus — Derde tussentijds nalevingsverslag (2022), punten 60-62.

¹³⁰ Koninklijk besluit van 30 augustus 2023 tot wijziging van het koninklijk besluit van 19 juli 2001 betreffende de invulling van de beleidsorganen van de federale overheidsdiensten en betreffende de personeelsleden van de federale overheidsdiensten aangewezen om deel uit te maken van een kabinet van een lid van een Regering of van een College van een Gemeenschap of een Gewest; zie ook het verslag over de rechtsstaat 2023, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 14, en input van België voor het verslag over de rechtsstaat 2024, blz. 10.

naar kabinetten worden gedetacheerd¹³¹. Wat het federaal openbaar ambt betreft, wordt een netwerk voor integriteitscoördinatoren uitgerold na de oprichting van een Integriteitsbureau binnen het federaal openbaar ambt. In het koninklijk besluit tot oprichting van het Integriteitsbureau was een verplichting voor alle federale entiteiten opgenomen om een integriteitscoördinator aan te wijzen¹³².

Er bestaan nog steeds tekortkomingen op het gebied van de verificatie en de transparantie van de vermogensaangifte en de belangenverklaring, waarbij geen verdere stappen zijn gezet. Zoals aangegeven in eerdere verslagen over de rechtsstaat, garandeert het systeem van vermogensaangifte geen adequate verificatie en transparantie, aangezien het Rekenhof de aangiften in verzegelde enveloppen ontvangt en de verklaringen alleen toegankelijk zijn voor onderzoeksrechters in het kader van strafrechtelijke onderzoeken¹³³. In 2023 dienden 11 van de 873 personen die verplicht waren een vermogensaangifte in te dienen, geen aangifte in¹³⁴. Er bestaan geen plannen in het parlement om vooruitgang te boeken op dit gebied, vanwege bezorgdheden met betrekking tot het schenden van de privacy van topfunctionarissen¹³⁵, ondanks de bestaande aanbevelingen van de Greco¹³⁶. Maatschappelijke organisaties hebben kritiek geuit op het gebrek aan transparantie van de vermogensaangiften, en van de wijze waarop het gehele systeem is opgezet¹³⁷. Wat de verklaring van aanvullende mandaten betreft, voldeden 9 567 van de 9 609 personen die wettelijk verplicht zijn in 2023 een verklaring van hun mandaat in te dienen, aan deze eis, hoewel de juistheid van de verklaringen bij gebrek aan adequate verificatie uitsluitend de individuele verantwoordelijkheid blijft van de persoon die ze aangeeft¹³⁸. Er is enige kritiek geuit op het feit dat het model om de informatie met betrekking tot deze mandaten (zoals de beloning) in te dienen onduidelijk blijft, en ook op het feit dat het in het bestaande systeem niet verplicht is werkelijke belangenconflicten aan te geven¹³⁹. Een advies van de Federale Deontologische Commissie over de accumulatie van

¹³¹ Hoewel de regering raadplegingen houdt over dit advies, zijn er geen maatregelen of herzieningen aangekondigd. Federale Deontologische Commissie (2023), Advies op eigen initiatief nr. 2023/4 van 13 oktober 2023 aangaande detachering van personeel uit de publieke sector bij de beleidsorganen van de leden van de federale regering (voorheen “ministeriële kabinetten”) en de transparante werking van die organen, en schriftelijke bijdrage van de Federale Deontologische Commissie ontvangen in het kader van het landenbezoek aan België.

¹³² De uitrol van dit netwerk wordt ondersteund door financiering van de EU in het kader van het instrument voor technische ondersteuning. Verslag over de rechtsstaat 2023, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 15, en informatie ontvangen van het Integriteitsbureau in het kader van het landenbezoek aan België.

¹³³ Zoals aangegeven in het verslag over de rechtsstaat 2023, 2022, 2021 en 2020, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, respectievelijk blz. 15-16, blz. 12, blz. 8 en blz. 8. De Greco maakt hierover in haar meest recente nalevingsverslag dezelfde opmerkingen (zoals vermeld in het verslag over de rechtsstaat 2022) als in het evaluatieverslag over de vijfde cyclus. Zie Greco, Vijfde evaluatiecyclus — Nalevingsverslag (2022), België, aanbevelingen xii en xiii, punten 63-66.

¹³⁴ Rekenhof (2024), persbericht: “Bijna alle lijsten van mandaten en vermogensaangiften werden ingediend”.

¹³⁵ Schriftelijke bijdrage van het parlement in het kader van het landenbezoek aan België.

¹³⁶ Zie Greco, Vijfde evaluatiecyclus — Nalevingsverslag (2022), België, aanbevelingen xii en xiii, punten 63-66.

¹³⁷ Schriftelijke bijdrage van Cumuleo ontvangen in het kader van het landenbezoek aan België, en informatie van Transparency International ontvangen in het kader van het landenbezoek aan België. Cumuleo heeft kritiek geuit op het volgens de organisatie heersende “taboe” op de transparantie van vermogensaangiften, en noemt het systeem “ongeschikt”.

¹³⁸ Rekenhof (2024), persbericht: “Bijna alle lijsten van mandaten en vermogensaangiften werden ingediend”, en schriftelijke bijdrage van Cumuleo ontvangen in het kader van het landenbezoek aan België.

¹³⁹ Schriftelijke bijdrage van Cumuleo ontvangen in het kader van het landenbezoek aan België.

functies in de publieke sector is nog niet opgevolgd¹⁴⁰. Er was ook sprake van kritiek met betrekking tot processen op regionaal niveau, vanwege de vaagheid en het gebrek aan transparantie, controles en bestraffing¹⁴¹.

Er is enige vooruitgang geboekt bij de voltooiing van de hervorming van de lobbywetgeving, aangezien er ontwerperegels voor lobbyen voor regeringsleden zijn voorgesteld. In het verslag over de rechtsstaat 2022 en 2023 werd België aanbevolen “de hervorming van de wetgeving inzake lobbywerk te voltooien, via vaststelling van een kader dat onder meer een transparantieregister en een wetgevingsvoetafdruk instelt en dat van toepassing is op zowel parlaments- als regeringsleden”¹⁴². De regering had zich in haar regeerprogramma verbonden tot een hervorming van de lobbywetgeving¹⁴³. Op 3 mei 2024 heeft de aftredende regering het wetsontwerp en het decreet¹⁴⁴ tot vaststelling van regels voor contacten tussen lobbyisten en leden van de federale uitvoerende macht¹⁴⁵ goedgekeurd en voor advies naar de Raad van State en de Gegevensbeschermingsautoriteit gestuurd¹⁴⁶. Na het advies van deze organen zal de nieuwe regering verantwoordelijk zijn voor het doorvoeren van deze hervorming, aangezien deze nog definitief moet worden goedgekeurd. Het uittredende parlement had zich ertoe verbonden in zijn eigen hervorming vergelijkbare definities te gebruiken als de regering, en dubbele registraties tegen te gaan¹⁴⁷. Het parlement heeft echter geen enkele concrete regeling aangenomen vóór het einde van de regeringstermijn en de ontbinding van het parlement met het oog op de parlamentsverkiezingen in juni 2024¹⁴⁸. Aangezien de eerste stappen zijn gezet om regels in te voeren over lobbywerk voor de regering, maar niet voor het parlement, is er enige vooruitgang geboekt met betrekking tot de aanbeveling van de afgelopen jaren.

Terwijl voor ministers al een beleid inzake geschenken geldt, is er geen vooruitgang geboekt met betrekking tot de invoering van regels inzake geschenken en voordelen voor parlementsleden. In het verslag over de rechtsstaat 2023 werd België aanbevolen “het integriteitskader te versterken, onder meer door regels vast te stellen inzake geschenken en

¹⁴⁰ In haar advies van 20 december 2023 pleit de Federale Deontologische Commissie voor de oprichting van een lijst van openbare mandaten en een verplichte opgave van meerdere openbare mandaten. Noch de regering, noch het openbaar bestuur, noch het parlement heeft tot dusver op het advies gereageerd. Informatie ontvangen van de Federale Deontologische Commissie in het kader van het landenbezoek aan België. Zie ook het verslag over de rechtsstaat 2023, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 15.

¹⁴¹ Rekenhof (2024), persbericht: “Verslag aan het Waals Parlement over het proces voor de opmaak van het kadaster van de mandaten en van het institutionele register”.

¹⁴² In het verslag over de rechtsstaat 2023 heeft de Commissie geconcludeerd dat er geen vooruitgang werd geboekt met betrekking tot deze aanbeveling; Verslag over de rechtsstaat 2023, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 2.

¹⁴³ De kwestie was opgenomen in het regeerakkoord. Zie het verslag over de rechtsstaat 2022, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 13.

¹⁴⁴ De ontwerpwet regelt de inhoud van de hervorming, terwijl het ontwerpdecreet voorziet in de nodige regels inzake gegevensbescherming voor gegevens die zijn opgenomen in het transparantieregister.

¹⁴⁵ In de ontwerp-hervorming is een transparantieregister opgenomen, beheerd door het kabinet van de Eerste Minister, met registratieverplichting voor lobbyisten en alle ministeriële kabinetten. Input van België voor het verslag over de rechtsstaat 2024, blz. 10 en Schriftelijke bijdrage het kabinet van de Eerste Minister in het kader van het landenbezoek aan België.

¹⁴⁶ Raad van Ministers (2024), Notificatie punt 56 – Ministerraad van 3 mei 2024.

¹⁴⁷ Schriftelijke bijdrage van het kabinet van de Eerste Minister en de administratieve diensten van het parlement ontvangen in het kader van het landenbezoek aan België.

¹⁴⁸ Input van België voor het verslag over de rechtsstaat 2024, blz. 10.

voordelen voor parlementsleden [...]”¹⁴⁹. Voor ministers en leden van ministeriële kabinetten geldt reeds een verschillend beleid inzake geschenken, zoals beschreven in de eerdere verslagen over de rechtsstaat¹⁵⁰. De tekortkomingen die in eerdere verslagen over de rechtsstaat zijn vastgesteld¹⁵¹, zijn nog niet volledig aangepakt. Het parlement heeft nog steeds geen duidelijke en consistente regels inzake geschenken en voordelen. In de Kamer van volksvertegenwoordigers bestaan momenteel geen plannen om enige wijzigingen door te voeren; de Senaat heeft naar verluidt gewerkt aan een geschenkenregister, zonder dat er in dit stadium concrete details beschikbaar zijn en het werk zal opnieuw moeten worden gedaan, aangezien de Senaat vóór de parlementsverkiezingen van juni is ontbonden¹⁵². De door het parlement gevraagde en in 2021 door de Federale Deontologische Commissie verstrekte adviezen over het onderwerp van geschenken werden niet opgevolgd¹⁵³. De Federale Deontologische Commissie blijft (op verzoek) individueel advies verstrekken aan parlements- en regeringsleden en hoge openbare mandatarissen over potentiële belangenconflicten en de belangstelling voor deze opdracht is het afgelopen jaar toegenomen¹⁵⁴. Derhalve, aangezien de regels inzake geschenken en voordelen voor parlementsleden of senatoren niet zijn gewijzigd, is geen vooruitgang geboekt met betrekking tot dit deel van de aanbeveling uit het verslag over de rechtsstaat 2023.

Er werd geen vooruitgang geboekt met betrekking tot de regels inzake “draaideurpraktijken”, aangezien er lacunes blijven bestaan zonder duidelijke vorderingen. In het verslag over de rechtsstaat 2023 werd België aanbevolen “het integriteitskader te versterken, onder meer door regels vast te stellen [...] inzake draaideurconstructies voor de regering en de kabinetten [...]”¹⁵⁵. Er bestaan enkele regels inzake “draaideurconstructies” voor leden van het parlement en ambtenaren, onder meer in de bestaande Deontologische Code voor de openbare mandatarissen en de Deontologische Code voor ministers¹⁵⁶. De bestaande regels inzake draaideurconstructies vertonen echter nog steeds grote lacunes. Er zijn geen duidelijke of bindende regels met betrekking tot afkoelingsperiodes

¹⁴⁹ In het verslag over de rechtsstaat 2023 heeft de Federale Deontologische Commissie geconcludeerd dat enige vooruitgang werd geboekt met betrekking tot de aanbevelingen; Verslag over de rechtsstaat 2023, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 2.

¹⁵⁰ De Deontologische Code voor ministers, zoals vastgesteld op 16 juni 2023; en de uitbreiding van de Deontologische Code voor de openbare mandatarissen. Zie het verslag over de rechtsstaat 2023, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 16.

¹⁵¹ Verslag over de rechtsstaat 2020, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 8; Verslag over de rechtsstaat 2021, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 8, en verslag over de rechtsstaat 2022, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 12-13.

¹⁵² Schriftelijke bijdrage van het parlement in het kader van het landenbezoek aan België.

¹⁵³ Informatie ontvangen van de Federale Deontologische Commissie in het kader van het bezoek aan België, en Federale Deontologische Commissie (2021), Advies nr. 2021/3 aangaande preventie van corruptie bij parlementsleden (geschenken), en Federale Deontologische Commissie (2021), Interpretatief Advies nr. 2021/5 aangaande preventie van corruptie bij parlementsleden (geschenken).

¹⁵⁴ In totaal heeft de Federale Deontologische Commissie in 2023 vijf individuele reeksen adviezen over belangenconflicten uitgebracht (een op verzoek van een minister en vier op verzoek van parlementsleden), twee algemene adviezen op verzoek van ministers en drie adviezen op eigen initiatief over verschillende onderwerpen. Schriftelijke bijdrage van de Federale Deontologische Commissie ontvangen in het kader van het landenbezoek aan België.

¹⁵⁵ In het verslag over de rechtsstaat 2023 heeft de Commissie geconcludeerd dat enige vooruitgang werd geboekt met betrekking tot de aanbeveling; Verslag over de rechtsstaat 2023, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 2.

¹⁵⁶ Verslag over de rechtsstaat 2023, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 17.

of tijdelijke beperkingen voor ministers, hun personeel of leden van het parlement, waardoor de doeltreffendheid ervan wordt beperkt¹⁵⁷. Met betrekking tot de aanbevelingen in het advies op eigen initiatief van de Federale Deontologische Commissie over dit onderwerp heeft nog geen enkele instelling iets ondernomen¹⁵⁸. Bovendien blijkt uit een onderzoek in opdracht van de minister voor Ambtenarenzaken dat de Belgische regering onvoldoende rekening houdt met het bestaan van belangenconflicten in bepaalde gevallen van “draaideurconstructies” tussen de publieke en de particuliere sector. In de studie wordt een grondige risicoanalyse aanbevolen, en verder onderzoek naar de vraag of wets- of beleidswijzigingen kunnen helpen om dit probleem aan te pakken, met inbegrip van een monitoringmechanisme¹⁵⁹. Derhalve werd er, aangezien er geen concrete stappen zijn genomen om deze lacunes te dichten, geen vooruitgang geboekt met betrekking tot dit deel van de aanbeveling over de kwestie van draaideurconstructies die in het verslag over de rechtsstaat 2023 werd geformuleerd.

De besprekingen over een bredere hervorming van het kader voor de financiering van politieke partijen is vastgelopen, en er werd geen hervorming doorgevoerd vóór de verkiezingen. Hoewel de regering zich er in haar programma toe had verbonden verouderde regels inzake de financiering van politieke partijen te hervormen¹⁶⁰, slaagden de politieke partijen er niet in een akkoord te bereiken over de hervorming vóór de algemene verkiezingen in juni 2024¹⁶¹, niettegenstaande tal van studies en adviezen van deskundigen, waaronder een burgerpanel dat concrete aanbevelingen formuleerde in de loop van 2023¹⁶². Op het gebrek aan een grote hervorming, ondanks vier jaar werk rond de kwestie en het opnemen ervan in het regeerakkoord, werd kritiek geuit door een aantal belanghebbenden, waaronder een parlementslid, journalisten en maatschappelijke organisaties¹⁶³. Besprekingen over kleine hervormingen (zoals een verbod op buitenlandse donaties of een plafond voor uitgaven voor sociale media), die worden beschouwd als een mogelijke stap in de goede richting¹⁶⁴, zijn ook vastgelopen door politieke onenigheid¹⁶⁵.

¹⁵⁷ Verslag over de rechtsstaat 2022, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 13-14.

¹⁵⁸ De aanbevelingen van de Commissie hebben onder meer betrekking op de invoering van juridisch bindende algemene regels voor draaideurconstructies, met inbegrip van een afkoelingsperiode voor bepaalde functies op hoog niveau (ministers, kabinetschefs, hoge ambtenaren), onder meer maatregelen zoals een verbod op lobbyactiviteiten voor voormalige ministers en betere preventieve maatregelen tegen belangenconflicten. Schriftelijke bijdrage van de Federale Deontologische Commissie ontvangen in het kader van het landenbezoek aan België, en verslag over de rechtsstaat 2023, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 17.

¹⁵⁹ Loyens, Kim, “Draaideurconstructies en belangenconflicten”, Universiteit Utrecht.

¹⁶⁰ Regeerakkoord (2020), blz. 83, en verslag over de rechtsstaat 2023, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 18.

¹⁶¹ Over het feit dat geen akkoord werd bereikt, werd uitgebreid verslag gedaan in de media. Zie bijvoorbeeld De Standaard (2024), “Regeringspartijen oneens om te besparen op zichzelf”, en VRTNWS (2024), “Na jaren debatteren mislukt ook ultieme poging van Vivaldi om partijfinanciering te hervormen”.

¹⁶² Verslag over de rechtsstaat 2023, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 18.

¹⁶³ Een parlementslid dat aandrang op deze hervorming was bijzonder kritisch over deze mislukking, en ook de burgers van de betrokken burgerpanels lieten hun teleurstelling blijken. VRTNWS (2024), “Na jaren debatteren mislukt ook ultieme poging van Vivaldi om partijfinanciering te hervormen”. Zie ook de informatie ontvangen van Transparency International in het kader van het landenbezoek aan België.

¹⁶⁴ Schriftelijke bijdrage van de administratieve diensten van het parlement in het kader van het landenbezoek aan België.

¹⁶⁵ VRTNWS (2024), “Onenigheid binnen meerderheid over partijfinanciering” en RTBF (2024), “Réforme du financement des partis politiques : pourquoi ça bloque ?” (Hervorming van de financiering van politieke partijen: waarom loopt dit vast?).

Er worden nieuwe regels voor de bescherming van klokkenluiders toegepast, hoewel belanghebbenden wijzen op het complexe karakter van deze regels. Er worden regels voor de bescherming van klokkenluiders toegepast, nadat eind 2022 twee afzonderlijke wetten werden aangenomen, een voor de particuliere sector en een voor de publieke sector¹⁶⁶. Er werd verdere uitvoeringswetgeving vastgesteld in de verslagleggingsperiode¹⁶⁷. Belanghebbenden uit het maatschappelijk middenveld zijn van mening dat de wetgeving te ingewikkeld is¹⁶⁸. Verder signaleerden zij problemen bij de uitvoering voor bedrijven in een internationale context¹⁶⁹, en met de bereidheid van het personeel dat was aangewezen om de meldingen van klokkenluiders te ontvangen om hun rol op zich te nemen en deze meldingen, die via interne en externe meldingskanalen werden gedaan, op te volgen¹⁷⁰. De Federale Ombudsman (als het externe meldingskanaal voor klokkenluiders) geeft aan dat een aanzienlijk aantal meldingen werd ontvangen, voornamelijk uit de private sector¹⁷¹. Er is een eerste evaluatie van de regels en de uitvoering ervan gepland tegen eind 2024, twee jaar na de goedkeuring ervan¹⁷².

Het lokale overheidsniveau en overheidsopdrachten worden beschouwd als gebieden waar een groot risico op corruptie bestaat. Uit de houding van het bedrijfsleven ten aanzien van corruptie in de EU blijkt dat 28 % van de bedrijven in België (EU-gemiddelde 27 %) meent dat zij de afgelopen drie jaar in de praktijk een opdracht of aanbesteding van de overheid zijn misgelopen als gevolg van corruptie¹⁷³. Overheidsopdrachten blijven een gebied met een hoog risico op corruptie, waarbij belanghebbenden melding maken van geringe transparantie bij overheidsopdrachten, zowel bij opdrachten met een hoge waarde die onder de transparantieverplichtingen uit hoofde van EU-wetgeving vallen, als bij opdrachten die onder

¹⁶⁶ Zie voor meer informatie over de wetgeving het verslag over de rechtsstaat 2023, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 18-19. De aangenomen wetten zijn de Wet van 28 november 2022 betreffende de bescherming van melders van inbreuken op het Unie- of nationale recht vastgesteld binnen een juridische entiteit in de private sector, die op 15 december 2022 in het Belgisch Staatsblad is bekendgemaakt en op 15 februari 2023 in werking is getreden, en de Wet van 8 december 2022 betreffende de meldingskanalen en de bescherming van de melders van integriteitsschendingen in de federale overheidsinstanties en bij de geïntegreerde politie, die op 23 december 2022 in het Belgisch Staatsblad is bekendgemaakt en op 3 januari 2023 in werking is getreden.

¹⁶⁷ Input van België voor het verslag over de rechtsstaat 2024, blz. 13.

¹⁶⁸ Met name hebben sommige multinationals, onder verwijzing naar het ingewikkelde karakter van de regelgeving, ervoor gekozen meldingskanalen op te zetten voor de hele groep, hoewel dat niet verplicht is uit hoofde van de Belgische wet. Informatie ontvangen van Transparency International in het kader van het landenbezoek aan België, en schriftelijke bijdrage van Transparency International in het kader van het landenbezoek aan België.

¹⁶⁹ Met name hebben sommige multinationals, onder verwijzing naar het ingewikkelde karakter van de regelgeving, ervoor gekozen meldingskanalen op te zetten voor de hele groep, hoewel dat niet verplicht is uit hoofde van de Belgische wet. Informatie ontvangen van Transparency International in het kader van het landenbezoek aan België, en schriftelijke bijdrage van Transparency International in het kader van het landenbezoek aan België.

¹⁷⁰ Bijdrage van het FIRM voor het verslag over de rechtsstaat 2024, blz. 12-13 en informatie ontvangen van het FIRM in het kader van het landenbezoek aan België.

¹⁷¹ Informatie van de Ombudsman ontvangen in het kader van het landenbezoek aan België, en input van België voor het verslag over de rechtsstaat 2024, blz. 13. Er zijn 271 klokkenluidersdossiers geopend bij de Ombudsman, 208 voor de private sector en 63 voor de publieke sector, hoewel bij de gegevensverzameling geen verdere uitsplitsing is gemaakt naar het soort overtredingen of inbreuken waarop deze verzoeken betrekking hebben. Het is dus niet duidelijk hoeveel gevallen verband houden met mogelijke corruptie of schendingen van de integriteit.

¹⁷² Informatie ontvangen van het FIRM en het Integriteitsbureau in het kader van het landenbezoek aan België.

¹⁷³ Flash Eurobarometer 543 over de houding van het bedrijfsleven ten aanzien van corruptie in de EU (2024). Dit is 1 procentpunt boven het EU-gemiddelde.

de drempel blijven¹⁷⁴. Op het niveau van de lokale overheden werd in de periode 2022-2024 een aantal beschuldigingen geuit van belangenconflicten met betrekking tot burgemeesters en schepenen¹⁷⁵. Niettemin werd de reactie van de controle instanties en van de regionale overheden die belast waren met het toezicht op deze zaken, als correct en passend beschouwd¹⁷⁶. Uit recent onderzoek blijkt dat bijna de helft van de ambtenaren bij stedenbouwkundige diensten in Vlaamse gemeenten te maken kregen met zaken waarbij zij een vermoeden hadden van mogelijke belangenconflicten¹⁷⁷. Over het algemeen blijven deze zaken aanleiding geven tot bezorgdheid over het feit dat met name op lokaal niveau weinig rekening wordt gehouden met het concept van belangenconflicten, waardoor een groot risico op corruptie ontstaat. Overheidsopdrachten blijven ook een gebied met een hoog risico op corruptie, waarbij mediakanalen melding maken van geringe transparantie bij overheidsopdrachten, zowel bij opdrachten met een hoge waarde die onder de transparantie verplichtingen uit hoofde van EU-wetgeving vallen, als bij opdrachten die onder de drempel blijven¹⁷⁸.

III. MEDIAPLURIFORMITEIT EN -VRIJHEID

België¹⁷⁹ handhaaft mediapluriformiteit via een rechtskader dat grondwettelijke waarborgen bevat voor persvrijheid en vrijheid van meningsuiting¹⁸⁰. Het toezicht op en de bevordering van mediadiversiteit zijn opgedeeld tussen de Vlaamse, Franstalige en Duitstalige Gemeenschappen, waarbij elke Gemeenschap over een eigen regulator en openbare omroep beschikt. De toegang tot documenten is sterk verankerd in de Belgische Grondwet¹⁸¹ en wordt verder geregeld in secundaire wetgeving¹⁸².

De regulatoren voor audiovisuele media handhaven hun operationele onafhankelijkheid en doeltreffendheid, en de pers wordt nog steeds effectief geregeld via zelfregulerende instanties. De bestaande wettelijke waarborgen die de onafhankelijkheid en de

¹⁷⁴ Belanghebbenden, zoals de maatschappelijke organisaties Stichting Overheidsopdrachten en de onderneming Tender Experts, geven aan dat zij niet van mening zijn dat de transparantievereisten naar behoren worden gecontroleerd door de autoriteiten. Gemiddeld maakt de verantwoordelijke overheid slechts in 30 % van de gevallen bekend aan wie de opdracht werd gegund. De Tijd (2023), “Overheid geeft amper inzage in miljardenorders”, en De Tijd (2023), “De onzichtbare miljarden van de Belgische overheid”.

¹⁷⁵ Afzonderlijke beschuldigingen van belangenconflicten werden geuit in ten minste vier Belgische gemeenten. Bij alle beschuldigingen ging het om mogelijke belangenconflicten van burgemeesters met betrekking tot vastgoedtransacties. Zie het verslag over de rechtsstaat 2023, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 14.

¹⁷⁶ Informatie ontvangen van Transparency International in het kader van het landenbezoek aan België.

¹⁷⁷ Willemsen, Y. (2023), “Looking at real estate interests of local politicians in their own commune”.

¹⁷⁸ Belanghebbenden, zoals de maatschappelijke organisaties Stichting Overheidsopdrachten en de onderneming Tender Experts, geven aan dat zij niet van mening zijn dat de transparantievereisten naar behoren worden gecontroleerd door de autoriteiten. De Tijd (2023), “Overheid geeft amper inzage in miljardenorders”, en De Tijd (2023), “De onzichtbare miljarden van de Belgische overheid”.

¹⁷⁹ België staat op de 16e plaats van de World Press Freedom Index 2024 van Verslaggevers zonder Grenzen (Reporters without Borders), tegenover de 31e plaats in het voorgaande jaar.

¹⁸⁰ In de artikelen 19, 25, 32 en 150 van de Belgische Grondwet worden de vrijheid van meningsuiting en de persvrijheid beschermd. Op federaal niveau zorgt de wet tot bescherming van journalistieke bronnen voor de bescherming van journalisten tegen pogingen om hun bronnen vrij te geven, alsook tegen alle vormen van overheidsmaatregelen genomen door gerechtelijke autoriteiten om het recht van journalisten om hun bronnen te verzwijgen, te omzeilen.

¹⁸¹ Artikel 32 van de Belgische Grondwet.

¹⁸² Wet van 11 april 1994 betreffende de openbaarheid van bestuur; wet van 12 november 1997 betreffende de openbaarheid van bestuur in de provincies en gemeenten.

doeltreffendheid van mediaregulatoren garanderen, blijven solide¹⁸³. Hoewel mediaregulatoren van mening zijn dat de huidige bronnen toereikend zijn, zal door de invoering van nieuwe taken, met name van EU-wetgeving zoals de digitaal dienstenverordening en de Europese verordening mediavrijheid, nieuw gekwalificeerd personeel moeten worden gevonden en worden voorzien in de nodige begroting¹⁸⁴. Met name werd het verzoek van ten minste één mediaregulator om bijkomend personeel teneinde deze nieuwe taken te beheren afgewezen wegens begrotingsbeperkingen¹⁸⁵. In het algemeen beschouwen de mediaregulatoren technologische vooruitgang als een grote uitdaging, vooral in het kader van de moeilijkheden om gekwalificeerde IT-professionals aan te trekken¹⁸⁶. In de perssector blijven persraden klachten behandelen en deontologische normen monitoren zonder externe beïnvloeding¹⁸⁷. Recente uitdagingen met betrekking tot de samenhang in de regelgeving van de regulator voor audiovisuele media voor de Franstalige Gemeenschap (Conseil Supérieur de l'Audiovisuel de la Communauté française) en de Franstalige persraad (Conseil de déontologie journalistique) deden vragen rijzen over bevoegdheidsconflicten met betrekking tot de afbakening van verantwoordelijkheden op regelgevingsgebied¹⁸⁸.

De hoge mediaconcentratie wordt gecompenseerd door de onafhankelijkheid van de mediaregulatoren en door de transparantie van de eigendom van de media. Hoewel zowel de Vlaamse als Franstalige mediamarkten sterk geconcentreerd zijn¹⁸⁹, wordt dit doorgaans noodzakelijk geacht om de financiële levensvatbaarheid van de mediasector te waarborgen¹⁹⁰. De hoge mediaconcentratie wordt gecompenseerd door de onafhankelijkheid van de mediaregulatoren¹⁹¹ en door de inspanningen inzake transparantie wat de eigendom van de media betreft¹⁹². De Vlaamse mediaregulator brengt een uitgebreid jaarverslag uit over mediaconcentratie in alle sectoren¹⁹³. Geen enkele van de drie mediaregulatoren is gemachtigd om mediamarktconcentraties parallel aan de mededingingsautoriteiten te evalueren, maar zij bieden alle drie een overzicht van audiovisuele mediadiensten¹⁹⁴. Hoewel deze bronnen slechts gedeeltelijk informatie omvatten over feitelijke eigendom, worden de huidige maatregelen

¹⁸³ Input van België voor het verslag over de rechtsstaat 2024, blz. 20-21, zoals bevestigd door de regulatoren voor audiovisuele media tijdens het landenbezoek.

¹⁸⁴ Informatie ontvangen van de Belgische mediaregulatoren in het kader van het landenbezoek aan België (de Vlaamse Regulator voor de Media, de Conseil Supérieur de l'Audiovisuel de la Communauté française en de Medienrat der Deutschsprachigen Gemeinschaft).

¹⁸⁵ Informatie ontvangen van de Conseil Supérieur de l'Audiovisuel de la Communauté française in het kader van het landenbezoek aan België.

¹⁸⁶ Informatie ontvangen van de Belgische mediaregulatoren in het kader van het landenbezoek aan België.

¹⁸⁷ Informatie ontvangen van de Belgische persraden in het kader van het landenbezoek aan België. Op de websites van de Conseil de déontologie journalistique en de Raad voor Journalistiek worden beslissingen over klachten gepubliceerd.

¹⁸⁸ Informatie ontvangen van de Conseil de déontologie journalistique in het kader van het landenbezoek aan België, zoals aangegeven op zijn website. Zie Raad van Europa, Platform ter bevordering van de bescherming van de journalistiek en de veiligheid van journalisten, "The Higher Broadcasting Council Encroaches on the Jurisdiction of the Journalistic Ethics Board". De kwestie heeft betrekking op het feit dat de Conseil Supérieur de l'Audiovisuel zijn regelgevende bevoegdheid te buiten gaat door klachten rechtstreeks af te handelen, in plaats van ze door te verwijzen naar de Conseil de déontologie journalistique zoals vereist is, waardoor hij een inbreuk dreigt te plegen op de rechtsbevoegdheid van de persraad.

¹⁸⁹ Monitor voor de pluriformiteit van de media 2024, landverslag België, blz. 15.

¹⁹⁰ Informatie ontvangen van de mediaregulatoren en verenigingen van journalisten in het kader van het landenbezoek aan België.

¹⁹¹ Monitor voor de pluriformiteit van de media 2024, landverslag België, blz. 12.

¹⁹² Monitor voor de pluriformiteit van de media 2024, landverslag België, blz. 14.

¹⁹³ Beschikbaar op de website van de Vlaamse Regulator voor de Media.

¹⁹⁴ Europese Commissie, verslag over de rechtsstaat 2023, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 20.

toereikend geacht om voor transparantie te zorgen met betrekking tot de eigendomsstructuur en de personen die de leiding hebben over mediabedrijven¹⁹⁵.

Openbare omroepen behouden hun onafhankelijkheid via gevestigde waarborgen. Openbare omroepen in België worden gesteund door het algemene publiek¹⁹⁶. Hoewel de openbare omroepen aangaven dat zij regelmatig verzoeken kregen om uitzendingen aan te passen of te voorkomen, voornamelijk van advocaten of vertegenwoordigers van privébedrijven, gaven ze geen aanleiding tot bezorgdheid wanneer die acties succesvol waren¹⁹⁷. In de drie taalgemeenschappen worden de leden van de raad van bestuur van de openbare omroep benoemd volgens de evenredige vertegenwoordiging van de politieke partijen in de respectieve parlementen. Na een hervorming door de Vlaamse regering in 2022, zijn in de Vlaamse omroep nu ook vier onafhankelijke raadsleden opgenomen¹⁹⁸. De benoemingen gebeuren op basis van de deskundigheid en onafhankelijkheid van de personen, na aanbevelingen van een onafhankelijk extern adviesbureau. Na deze hervorming onderzoeken wetgevers in de Franstalige en Duitstalige Gemeenschappen eveneens initiatieven om onafhankelijke leden in de raad van bestuur van hun respectieve openbare omroepen op te nemen¹⁹⁹.

Er zijn enkele verdere stappen gezet om toegang tot officiële documenten te versterken, hoewel de commissie voor de toegang tot bestuursdocumenten in nieuwe voorstellen geen beslissingsbevoegdheden krijgt toegekend. In het verslag over de rechtsstaat 2023 wordt aanbevolen dat België “de inspanningen [voortzet] voor het versterken van het kader voor toegang tot officiële documenten, met name door verbetering van de aanvraag- en beroepsprocedures, rekening houdend met de Europese normen inzake toegang tot officiële documenten”²⁰⁰. Hoewel er hoge rechtsnormen bestaan met betrekking tot de toegang van het publiek tot documenten, zijn de operationele aspecten en mechanismen om dit recht te waarborgen voortdurend onderhevig geweest aan hervormingen en besprekingen. Sinds het verslag over de rechtsstaat 2023 heeft België een aantal stappen gezet om het rechtskader voor toegang tot officiële documenten te versterken. De wet voor de ratificatie van het verdrag van de Raad van Europa betreffende de toegang tot documenten werd op federaal niveau goedgekeurd, wat een belangrijke stap voorwaarts betekent²⁰¹. Het federaal parlement heeft recent als een eerste stap een wetsvoorstel goedgekeurd om de transparantie en toegang van het publiek te verbeteren (bv. door het aantal overheidsinstellingen dat aan de

¹⁹⁵ Informatie ontvangen van de Vlaamse Vereniging van Journalisten en de Association des journalistes professionnels in het kader van het landenbezoek aan België.

¹⁹⁶ Volgens de Flash Eurobarometer: News & Media Survey 2023 van het Europees Parlement, 56 % van de respondenten in België gaf aan vertrouwen te hebben in de openbare tv- en radiozenders als nieuwsbron. Dat cijfer ligt boven het EU-gemiddelde van 48 %.

¹⁹⁷ Informatie ontvangen van de Belgische openbare omroepen, (Vlaamse Radio- en Televisieomroeporganisatie, Radio-télévision belge de la Communauté française en Belgischer Rundfunk), in het kader van het landenbezoek aan België.

¹⁹⁸ Artikel 12, lid 1, van het Vlaams decreet betreffende radio-omroep en televisie.

¹⁹⁹ Informatie ontvangen van de Belgische openbare omroepen (Vlaamse Radio- en Televisieomroeporganisatie, Radio-télévision belge de la Communauté française en Belgischer Rundfunk) in het kader van het landenbezoek aan België.

²⁰⁰ In het verslag over de rechtsstaat 2023 heeft de Commissie geconcludeerd dat enige vooruitgang werd geboekt met betrekking tot de aanbeveling; Verslag over de rechtsstaat 2023, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 2.

²⁰¹ ENNHRI, “The rule of law in the European Union — Reports from National Human Rights Institutions (Belgium) — 2024”, blz. 3. Dit werd later bevestigd door aanvullende bijdragen die door ENNHRI werd toegezonden tijdens het landenbezoek.

transparantieplichtingen moet voldoen, uit te breiden). Sommige maatschappelijke organisaties voeren aan dat dit tekortschiet om de nodige hervormingen ten volle te verwezenlijken²⁰². In de rechtshandeling kreeg de Commissie voor de toegang tot bestuursdocumenten (CTB)²⁰³ geen beslissingsbevoegdheid toegekend bij beroepen met betrekking tot de toegang tot documenten, waardoor zij haar huidige adviserende rol zou kunnen overstijgen²⁰⁴. Een belanghebbende bekritiseerde ook wat hij beschouwt als te ruime uitzonderingen om toegang te krijgen tot documenten, zoals voor documenten met betrekking tot “beleidsstrategie”²⁰⁵, hoewel soortgelijke uitzonderingen in de wetgeving van het Vlaamse Gewest door het Grondwettelijk Hof werden toegestaan²⁰⁶. Derhalve werd enige vooruitgang geboekt met betrekking tot de in het verslag over de rechtsstaat 2023 geformuleerde aanbeveling, maar blijft aanzienlijke ruimte bestaan voor verbeteringen.

Er blijven uitdagingen bestaan wat de veiligheid van journalisten betreft, waarbij recente studies en incidenten op een zorgwekkende trend van online pesterijen wijzen. Het platform van de Raad van Europa ter bevordering van de bescherming van de journalistiek en de veiligheid van journalisten (dat vier gevallen heeft geregistreerd)²⁰⁷ heeft, naast Media Freedom Rapid Response²⁰⁸ en verslagen van het Vlaams initiatief voor de veiligheid van journalisten (Persveilig.be)²⁰⁹, een aantal gevallen van online pesterijen en intimidatie gericht tegen journalisten gedocumenteerd. Volgens een recente studie van drie Belgische universiteiten, kreeg meer dan de helft van de journalisten te maken met grensoverschrijdend gedrag, zoals verbale agressie, discriminatie, fysiek geweld, en seksuele intimidatie²¹⁰. Verbale agressie, zowel online als offline, kwam het vaakst voor en trof bijna 41,3 % van de journalisten. 8 % van de journalisten gaf ook aan slachtoffer te zijn van discriminatie, en 5,4 % kreeg naar eigen zeggen te maken met fysiek geweld. Meer dan 7 % van de bevroegde journalisten kreeg te maken met seksueel grensoverschrijdend gedrag. In de studie werd verder benadrukt dat vrouwelijke journalisten een onevenredig groter risico lopen te worden geconfronteerd met ongepast gedrag²¹¹. Verbale agressie vindt grotendeels online plaats

²⁰² Wet van 11 april 1994 betreffende de openbaarheid van bestuur en tot intrekking van de wet van 12 november 1997 betreffende de openbaarheid van bestuur in de provincies en gemeenten.

²⁰³ Federale Commissie voor de toegang tot bestuursdocumenten.

²⁰⁴ ENNHRI, “The rule of law in the European Union — Reports from National Human Rights Institutions (Belgium) — 2024”, blz. 25, en schriftelijke bijdrage van Cumuleo ontvangen in het kader van het landenbezoek aan België.

²⁰⁵ Schriftelijke bijdrage van Cumuleo ontvangen in het kader van het landenbezoek aan België.

²⁰⁶ Schriftelijke bijdrage van de regering ontvangen in het kader van het landenbezoek aan België.

²⁰⁷ Raad van Europa, Platform ter bevordering van de bescherming van de journalistiek en de veiligheid van journalisten — België. Drie waarschuwingen van het Platform van de Raad van Europa hadden betrekking op maatregelen van wetshandhavingsinstanties of een regelgevende instantie en één waarschuwing betrof de intimidatie van een journalist.

²⁰⁸ Europees Centrum voor pers- en mediavrijheid, Media Freedom Rapid Response — België.

²⁰⁹ Persveilig.be, “Rapport agressie tegen journalisten: 2023”.

²¹⁰ UGent, ULB en Université de Mons, “Portret van Belgische journalisten in 2023”. Deze bevindingen werden ook bevestigd door de Belgische verenigingen voor journalisten tijdens het landenbezoek, en door het ENNHRI, “State of the rule of law in the European Union — Reports from National Human Rights Institutions — 2024”, blz. 110.

²¹¹ Meer specifiek gaf 64,1 % van de vrouwelijke respondenten aan dat zij dergelijk gedrag ten minste één keer in de loop van hun werkzaamheden hadden ervaren, ten opzichte van 51,4 % van de mannelijke respondenten. Seksueel grensoverschrijdend gedrag werd gemeld door bijna een vijfde van de vrouwen (18,6 %), een cijfer dat aanzienlijk hoger ligt dan het percentage van 1,2 % mannen dat melding maakte van vergelijkbare ervaringen. Discriminatie werd bijna drie keer zo vaak gemeld door vrouwen (14,8 %) in vergelijking met mannen (4,4 %). Daarentegen gaf een hoger aandeel mannen (6,6 %) aan dat zij fysiek geweld hadden ervaren in vergelijking met vrouwen (3,2 %).

(68,5 %) ²¹². Een positieve stap is dat journalisten in het recent aangenomen Strafwetboek zijn opgenomen op de lijst van personen met een maatschappelijke functie, wat betekent dat geweld dat tegen hen wordt gepleegd, zwaarder zal worden bestraft ²¹³. Andere vormen van intimidatie die door journalisten werden ervaren, waren onder meer juridische bedreigingen van journalistieke bronnen om geen informatie te delen ²¹⁴. Belanghebbenden maakten melding van een zaak inzake een unilaterale gerechtelijke procedure ingeleid door een politicus, waarbij werd verzocht om alle media te verbieden verslag uit te brengen over de details van een lopend strafrechtelijk onderzoek naar racistische opmerkingen die hij zou hebben gemaakt ²¹⁵. Dit gaf aanleiding tot bezorgdheid over mogelijke preventieve censuur, wat volgens de belanghebbenden indruist tegen de grondwettelijke waarborgen die de journalistieke vrijheid en het recht van het publiek om te worden geïnformeerd beschermen ²¹⁶.

IV. ANDERE INSTITUTIONELE KWESTIES IN VERBAND MET CONTROLES EN WAARBORGEN

België is een federale staat waar de gemeenschappen en de gewesten veel bevoegdheden hebben. Op federaal niveau heeft België een parlementair tweekamerstelsel. Het parlement bestaat uit de Kamer van volksvertegenwoordigers en de Senaat. Wetsvoorstellen kunnen afkomstig zijn van de regering en van leden van beide kamers van het parlement ²¹⁷. De afdeling Wetgeving van de Raad van State brengt advies uit over ontwerp-wetgeving, en de afdeling Bestuursrechtspraak is bevoegd om bestuursrechtelijke besluiten op te schorten en nietig te verklaren. Het Grondwettelijk Hof is als enige bevoegd om de grondwettelijkheid van de wetgevingsbesluiten van het federale parlement en van de parlementen van de gemeenschappen en de gewesten te toetsen. Naast justitie spelen onafhankelijke autoriteiten een belangrijke rol op het gebied van controles en waarborgen. Het Federaal Instituut voor de bescherming en de bevordering van de Rechten van de Mens (FIRM) en het Vlaams Mensenrechteninstituut treden op als de federale en regionale mensenrechteninstanties. Het Interfederaal Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding (Unia) treedt op als instantie voor gelijke kansen op federaal, gewestelijk en gemeenschapsniveau, behalve op Vlaams niveau, waar het Vlaams Mensenrechteninstituut de rol opneemt van gelijkheidsinstantie ²¹⁸.

Belanghebbenden zijn merendeels tevreden over hun betrokkenheid bij beleidsvorming, terwijl het centraliseren van raadplegingen de transparantie en verantwoordingsplicht zou versterken. Tegelijkertijd wordt het algemene publiek door de regering alleen op een ad-

²¹² Informatie ontvangen van de Vlaamse en Franstalige openbare omroepen (Vlaamse Radio- en Televisieomroeporganisatie en Radio-télévision belge de la Communauté française) in het kader van het landenbezoek aan België.

²¹³ De artikelen 79 en 111 van het toekomstige Strafwetboek.

²¹⁴ UGent, ULB en Université de Mons, “Portret van Belgische journalisten in 2023”.

²¹⁵ Informatie ontvangen van de verenigingen voor journalisten en de persraden in het kader van het landenbezoek aan België. Zie de website van de Vlaamse Vereniging van Journalisten; Raad van Europa, Platform ter bevordering van de bescherming van de journalistiek en de veiligheid van journalisten, “Court Bans HLN and VTM Nieuws from Publishing Extracts from Witness Statements in Criminal Investigation” en ENNHRI, “State of the rule of law in the European Union — Reports from National Human Rights Institutions — 2024”, blz. 91.

²¹⁶ Artikel 25 van de Belgische Grondwet. Zie de website van de Vlaamse Vereniging van Journalisten.

²¹⁷ De Senaat kan alleen wetgeving voorstellen op bepaalde gebieden.

²¹⁸ Het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen fungeert als het gelijkheidsorgaan dat verantwoordelijk is voor het garanderen en bevorderen van de gelijkheid van vrouwen en mannen op federaal, gewestelijk en gemeenschapsniveau, behalve op Vlaams niveau.

hocbasis geraadpleegd over ontwerpwetgeving²¹⁹. De tijd die wordt besteed aan onlineraadplegingen varieert van vier tot acht weken, afhankelijk van de complexiteit van het ontwerpbeleid²²⁰. De opmerkingen die tijdens de raadplegingen zijn ontvangen, moeten door de beleidsmakers in aanmerking worden genomen²²¹. Aan de andere kant pleegt de regering regelmatig overleg met belanghebbenden, zoals sociale partners, in een vroeg stadium wanneer een beleidsprobleem wordt besproken²²². Vertegenwoordigers van bedrijfsverenigingen gaven ook aan dat zij gewoonlijk worden geraadpleegd over ontwerpwetgeving die op hen betrekking heeft²²³. Bovendien heeft de Kamer van volksvertegenwoordigers op 1 februari 2024 in het kader van de burgerparticipatie haar Reglement van Orde gewijzigd om gemengde commissies en burgerpanels binnen de Kamer te kunnen oprichten²²⁴. Het aandeel van de wetten die via een spoedprocedure werden aangenomen in de Kamer van volksvertegenwoordigers bleef stabiel op ongeveer 10 %²²⁵.

Het Federaal Instituut voor de Rechten van de Mens (FIRM) heeft een samenwerking opgezet met het Vlaams Mensenrechteninstituut en heeft nieuwe taken gekregen. In het verslag over de rechtsstaat 2023 werd vastgesteld dat het FIRM in het tweede jaar van zijn bestaan nog steeds een actieve rol speelt. De oprichting van het Vlaams Mensenrechteninstituut vereiste een nauwe samenwerking tussen de twee overheidsniveaus²²⁶. Het FIRM heeft in 2023 talrijke adviezen uitgebracht en aanbevelingen gedaan over belangrijke onderwerpen waarover een maatschappelijk debat wordt gevoerd²²⁷. De kwaliteit van het werk van het instituut wordt in brede kring op prijs gesteld²²⁸, en het instituut ontvangt voldoende financiering van het parlement om zijn mandaat te vervullen. Krachtens nationale wetgeving voor de omzetting van de klokkenluidersrichtlijn²²⁹ werd het mandaat van het FIRM uitgebreid, waarbij extra

²¹⁹ “De systematische toepassing van raadplegingen, zowel voor primaire als voor ondergeschikte regelgeving in alle ministeries, alsook de ontwikkeling van een centraal platform waarop alle raadplegingen worden gepubliceerd, zou de transparantie en de verantwoordingsplicht van het regelgevingskader in België versterken”. OESO (2022), “Better Regulation Practices across the European Union”, OECD Publishing, Parijs, blz. 148.

²²⁰ Ibidem, blz. 58.

²²¹ Ibidem, blz. 66.

²²² Ibidem, blz. 54.

²²³ Informatie ontvangen van het VBO-FEB in het kader van het landenbezoek aan België. In België beschouwt 24 % van de bevraagde ondernemingen de frequente wijzigingen in de wetgeving of de bezorgdheden over de kwaliteit van het wetgevingsproces als een reden voor het gebrek aan vertrouwen in de bescherming van investeringen. EU-scorebord voor justitie 2024, figuur 56.

²²⁴ Wijziging van het Reglement van Orde van de Kamer van volksvertegenwoordigers met betrekking tot gemengde commissies en burgerpanels, Staatsblad, 9 april 2024.

²²⁵ Tijdens de periode van 1 december 2022 tot 30 november 2023 werd voor 57 van 539 punten om een spoedprocedure verzocht (10,58 %). Tot 30 november 2023 werd hierop een beroep gedaan in 10,62 % van de gevallen tijdens de huidige 55e parlementaire zittingsperiode. Input van België voor het verslag over de rechtsstaat 2024, blz. 23.

²²⁶ Verslag over de rechtsstaat 2023, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 23. Het FIRM heeft een B-statusaccreditatie als NHRI, wat betekent dat een erkenning als een NHRI gedeeltelijk in overeenstemming is. Beginselen met betrekking tot de status van nationale instellingen (de beginselen van Parijs), aangenomen bij Resolutie 48/134 van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties van 20 december 1993; verslag over de rechtsstaat 2023, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 23-24.

²²⁷ In 2023 heeft het FIRM 14 adviezen uitgebracht (waarvan 12 op verzoek van het parlement of de regering).

²²⁸ Onder meer door de regering. Informatie ontvangen van de regering in het kader van het landenbezoek aan België.

²²⁹ Richtlijn (EU) 2019/1937 van het Europees Parlement en de Raad van 23 oktober 2019 inzake de bescherming van personen die inbreuken op het Unierecht melden (PB L 305 van 26.11.2019, blz. 17), omgezet door de

middelen werden uitgetrokken om deze taak te vervullen waardoor het betere ondersteuning kan bieden aan klokkenluiders²³⁰. In 2024 kreeg het instituut het mandaat van nationaal preventiemechanisme tegen foltering en andere wrede, onmenselijke of onterende behandeling of bestraffing op federaal niveau²³¹, waarvoor het aanvullende financiering kreeg²³². Onder verwijzing naar de aanbevelingen van het subcomité voor accreditatie van Ganhri (SCA)²³³ en aanbeveling 2021/1 van de Raad van Europa over NHRI's²³⁴ pleit het FIRM voor een sterkere verankering van zijn mandaat en onafhankelijkheid in de wetgeving, bij voorkeur op grondwettelijk niveau. Het instituut verzoekt ook om een uitbreiding van zijn mandaat naar aangelegenheden binnen de bevoegdheid van de gemeenschappen en gewesten in België, die niet onder de bevoegdheid van de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaams Gewest vallen en die momenteel onder het mandaat vallen van het Vlaams Mensenrechteninstituut (Flanhri), dat ook de rol van gelijkheidsinstantie op regionaal niveau opneemt. Het FIRM en het Flanhri hadden in januari 2024 een constructief eerste overleg tussen leden van de raad van bestuur en personeelsleden, en zijn van plan om een samenwerkingsprotocol te ondertekenen²³⁵. Het FIRM verzoekt om het recht toegekend te krijgen op toegang tot alle relevante locaties, waaronder plaatsen voor vrijheidsberoving, en tot alle relevante personen, alsook om onafhankelijkheid wat personele en financiële middelen betreft²³⁶. Voorts roepen de Liga's voor Mensenrechten de Belgische overheid ook op ervoor te zorgen dat alle toezichthoudende organen inzake mensenrechten voldoen aan de beginselen van Parijs, in het bijzonder de gegevensbeschermingsautoriteit, het vast comité van toezicht op de politiediensten en het controleorgaan op de politionele informatie²³⁷.

Onafhankelijke instellingen hebben aanvullende personele en financiële middelen ontvangen om hun taken doeltreffend te helpen uitvoeren, hoewel een aantal uitdagingen op het gebied van de verdeling ervan blijven bestaan. Uit het verslag over de rechtsstaat 2023 blijkt dat er, ondanks de verbeteringen, nog uitdagingen blijven bestaan met betrekking tot de personele en financiële middelen die onafhankelijke instellingen ter beschikking hebben²³⁸. In 2023 kreeg de Raad van State extra middelen als onderdeel van het hervormingsinitiatief. De gelijke verdeling ervan tussen de Franstalige en Nederlandstalige magistraten vormt echter een extra uitdaging voor de Franstaligen, die geconfronteerd worden met een zwaardere werkdruk als gevolg van een gedeeltelijke regionalisering van de bestuursrechtspraak aan Vlaamse zijde²³⁹. Deze uitdagingen nemen nog toe door het feit dat de

Wet van 28 november 2022 betreffende de bescherming van melders van inbreuken op het Unie- of nationale recht vastgesteld binnen een juridische entiteit in de private sector, Belgisch Staatsblad, 15 december 2022 en de Wet van 8 december 2022 betreffende de meldingskanalen en de bescherming van de melders van integriteitsschendingen in de federale overheidsinstanties en bij de geïntegreerde politie, Belgisch Staatsblad, 23 december 2022.

²³⁰ Informatie ontvangen van het FIRM in het kader van het landenbezoek aan België.

²³¹ Wijzigingen van 21 april 2024 van de wet van 12 mei 2019 tot oprichting van een Federaal Instituut voor de bescherming en de bevordering van de rechten van de mens.

²³² Hervorming van het FIRM, wet van 12 mei 2019, goedgekeurd op 21 april 2024; Informatie ontvangen van het FIRM in het kader van het landenbezoek aan België.

²³³ GANHRI Sub-Committee on Accreditation Report — februari en maart 2023.

²³⁴ Aanbeveling CM/Rec(2021)1 van het Comité van Ministers aan de lidstaten inzake de ontwikkeling en versterking van doeltreffende, pluralistische en onafhankelijke nationale mensenrechteninstellingen, 31 maart 2021.

²³⁵ Informatie ontvangen van het FIRM in het kader van het landenbezoek aan België.

²³⁶ Informatie ontvangen van het FIRM in het kader van het landenbezoek aan België.

²³⁷ Bijdrage van Liberties voor het verslag over de rechtsstaat 2024.

²³⁸ Verslag over de rechtsstaat 2023, landenhoofdstuk over België, blz. 24.

²³⁹ Informatie ontvangen van de Raad van State in het kader van het landenbezoek aan België.

termijnen om beroepen af te handelen werden ingekort²⁴⁰. Bovendien blijft de regering extra middelen voor de rechterlijke macht koppelen aan de prioritering van bepaalde zaken, wat kan leiden tot een onevenwichtigheid in de achterstand bij andere zaken²⁴¹. Het Grondwettelijk Hof²⁴² was in staat de bestaande achterstand weg te werken door extra personeel in te huren²⁴³. Na de uitbreiding van hun bevoegdheden, kregen het Federaal Instituut voor de Rechten van de Mens en de Federale Ombudsman aanvullende personele en financiële middelen²⁴⁴. De rationalisering die erop gericht was een gemeenschappelijke dienst op te richten voor instellingen die financiering ontvangen van het parlement, waaronder het Federaal Instituut voor de Rechten van de Mens, de Federale Ombudsman en de Hoge Raad voor de Justitie, werd opgegeven omdat er onvoldoende overeenstemming bestond tussen de partijen²⁴⁵. In plaats daarvan ontwikkelen deze instellingen vrijwillige processen zoals gezamenlijke aanbestedingen en de afstemming van hun personeelsbeheer²⁴⁶.

Op 1 januari 2024 had België 21 standaardarresten van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens die nog hangende waren in afwachting van de uitvoering, een daling van één ten opzichte van het voorgaande jaar²⁴⁷. Op dat moment bedroeg het percentage standaardarresten van België uit de afgelopen 10 jaar dat nog hangende was 39 % (tegenover 48 % in 2023), en de gemiddelde tijd dat de arresten nog hangende waren in afwachting van de uitvoering, bedroeg 3 jaar en 11 maanden (tegenover 3 jaar en 3 maanden in 2023)²⁴⁸. Het oudste standaardarrest, dat bijna 15 jaar hangende was in afwachting van de uitvoering, betreft de buitensporig lange duur van civiele procedures in eerste aanleg²⁴⁹. Met betrekking tot de

²⁴⁰ Wet van 11 juli 2023, Belgisch Staatsblad van 24.7.2023, blz. 61105. Omdat de duur van beroepsprocedures bij de Raad van State te lang werd geacht, voorziet de wet in een verkorting van de duur van procedures voor beroepen tot nietigverklaring zonder procedurekwestie tot 18 maanden en tot 15 maanden voor beroepen tot nietigverklaring in verband met de groene transitie; informatie ontvangen van de Raad van State in het kader van het landenbezoek aan België.

²⁴¹ Verslag over de rechtsstaat 2023, landenhoofdstuk over België, blz. 24. Informatie ontvangen van de Raad van State in het kader van het landenbezoek aan België. De duur van beroepsprocedures bij de Raad van State werd te lang geacht. Derhalve werd in het kader van de hervorming van de Raad van State een verkorting van de duur van de procedures overeengekomen.

²⁴² Zie voor de meest recente jurisprudentie van het Grondwettelijk Hof met betrekking tot COVID-19, het document getiteld "Paper presented at the 20th Meeting of the Joint Council on Constitutional Justice, held in Sofia on 24-25 April 2023", Jan Theunis. Zie ook de twee laatste arresten inzake COVID-19: arrest 123/2023 (zaak 7829) en arrest 143/2023 (zaak 7830).

²⁴³ Informatie ontvangen van het Grondwettelijk Hof in het kader van het landenbezoek aan België.

²⁴⁴ Informatie ontvangen van het FIRM en van de Federale Ombudsman in het kader van het landenbezoek aan België.

²⁴⁵ Schriftelijke bijdrage van de Federale Ombudsman in het kader van het landenbezoek aan België.

²⁴⁶ Voorbeelden van gezamenlijke aanbestedingen voor ondersteunende diensten, waaronder vertalingen en IT. Wat personele middelen betreft, zijn er vrijwillige processen aan de gang om personeelsstatuten op elkaar af te stemmen, teneinde de onderlinge mobiliteit van personeelsleden te bevorderen. Informatie ontvangen van het FIRM in het kader van het landenbezoek aan België.

²⁴⁷ Het Comité van Ministers van de Raad van Europa houdt toezicht op de vaststelling van de noodzakelijke maatregelen ter uitvoering van een arrest van het EHRM. Normaliter groepeerd het Comité zaken tegen een staat die vergelijkbare uitvoeringsmaatregelen, met name algemene maatregelen, vereisen en onderzoekt het deze allemaal samen. De eerste zaak van een dergelijke groep wordt aangewezen als de standaardzaak wat het toezicht op de algemene maatregelen betreft. Vergelijkbare zaken in die groep kunnen worden gesloten wanneer wordt geoordeeld dat alle mogelijke individuele maatregelen zijn genomen om verhaal te bieden aan de verzoeker.

²⁴⁸ Alle cijfers worden berekend door het European Implementation Network en zijn gebaseerd op het aantal zaken dat op de jaarlijkse afsluitdatum van 1 januari 2024 als hangende wordt beschouwd. Zie de bijdrage van het European Implementation Network voor het verslag over de rechtsstaat 2024, blz. 1.

²⁴⁹ Arrest van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens van 4 november 2008, Bell/België, 44826/05, hangende sinds 2009.

naleving van betalingstermijnen waren er op 31 december 2023 in totaal vijf zaken in afwachting van een betalingsbevestiging (ten opzichte van negen in 2022)²⁵⁰. Op 1 juli 2024 was het aantal standaardarresten die nog hangende waren in afwachting van de uitvoering, gedaald tot 19²⁵¹.

De niet-naleving door de regering van arresten van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens en van binnenlandse rechterlijke uitspraken, waaronder een definitieve uitspraak van een rechter in laatste aanleg, geeft aanleiding tot ernstige bezorgdheid. In het verslag over de rechtsstaat 2023 werd ernstige bezorgdheid geuit over de niet-naleving door de federale regering van rechterlijke uitspraken en bevelen tot oplegging van tijdelijke dwangsommen op diverse gebieden²⁵². De Raad van State, het Grondwettelijk Hof en het Hof van Cassatie riepen de regering op zich te houden aan de rechtsstaat en bestempelden de niet-naleving door de regering van rechterlijke uitspraken en bevelen tot het opleggen van dwangsommen als onaanvaardbaar²⁵³. Het FIRM, de Ombudsman en maatschappelijke organisaties drukten vergelijkbare bezorgdheden uit²⁵⁴. Op 18 juli 2023 stelde het Europees Hof voor de Rechten van de Mens vast dat de staat artikel 6 van het Verdrag had geschonden door te weigeren een onmiddellijk uitvoerbare rechterlijke beslissing uit te voeren²⁵⁵. Het Hof bracht in herinnering dat het beginsel van rechtszekerheid een van de fundamentele aspecten van de rechtsstaat is, dat vereist dat wanneer het gerecht definitief een beslissing heeft genomen over een kwestie, die uitspraak moet worden nageleefd²⁵⁶. De Brusselse Arbeidsrechtbank heeft een aanzienlijk aantal uitspraken gedaan waarin werd vastgesteld dat de staat

²⁵⁰ Raad van Europa (2024), “Supervision of the execution of judgments decisions of the European Court of Human Rights — 17th Annual Report of the Committee of Ministers — 2023”, blz. 137.

²⁵¹ Gegevens volgens de onlinedatabank van de Raad van Europa (HUDOC).

²⁵² Dit heeft hoofdzakelijk betrekking op de opvang van asielzoekers, alsook op overbevolking van gevangenissen, langdurige psychiatrische detentie, uitlevering aan derde landen en wapentransporten. Verslag over de rechtsstaat 2023, blz. 25. Bijvoorbeeld het Arrest van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens van 25 november 2014, Bell/België (verzoek nr. 64682/12); Arrest van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens van 2 oktober 2012, Bell/België (verzoek nr. 22831/08). Tot april 2024 werden 2 086 voorlopige maatregelen toegekend door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens tegen de Belgische staat. AIDA, 2023 landenverslag over België, mei 2024. Het FIRM gaf aan dat bij de uitvoering van de meeste belangrijke Europese arresten weinig tot geen vooruitgang is geboekt en dat in verschillende belangrijke kwesties een verslechtering is opgetreden. Bijdrage van het Europees netwerk voor nationale mensenrechteninstellingen aan het verslag over de rechtsstaat 2024, blz. 39-42.

²⁵³ Gemeenschappelijk memorandum van de drie hoogste rechtbanken van België van 19 juli 2024; Schriftelijke bijdrage ontvangen van het Hof van Cassatie en het Grondwettelijk Hof in het kader van het landenbezoek aan België; In zijn bijdrage aan het verslag over de rechtsstaat 2023 diende de Raad van State een verklaring in van dertig professoren constitutioneel recht die stelden dat een van de basisregels in een democratie het feit is dat overheidsinstanties zich schikken naar de wet en naar de beslissingen van rechtbanken tot uitvoering van de wet.

²⁵⁴ Informatie ontvangen van het FIRM en de Ombudsman in het kader van het landenbezoek aan België. Bijdrage ontvangen van Amnesty International België voor het verslag over de rechtsstaat 2024.

²⁵⁵ Het gerechtelijk bevel vereiste dat een asielzoeker onderdak en materiële steun kreeg. Arrest van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens van 18 juli 2023, Camara/België (verzoek nr. 49255/22), punt 122.

²⁵⁶ Hoewel het Hof erkende dat de staat zich in een moeilijke situatie bevond (wat betreft het grote aantal asielaanvragen), kon het niet van oordeel zijn dat de tijd die de autoriteiten in dit geval nodig hadden om een gerechtelijk bevel uit te voeren, bedoeld om de menselijke waardigheid te beschermen, redelijk was geweest. Camara/België, punt 117. Zie ook de punten 107 en 145. De regering diende op 18 april 2024 een actieplan in als reactie op de zaak. Op 14 juni 2024 heeft het Comité van Ministers van de Raad van Europa zich voor het eerst gebogen over het structurele probleem van de niet-uitvoering van rechterlijke beslissingen waarbij de autoriteiten wordt gelast asielzoekers materiële hulp of huisvesting te bieden. Raad van Europa: Comité van Ministers (2024), Geconsolideerde lijst van zaken voor de 1507e vergadering (september 2024) (DH) aangenomen op de 1501e vergadering.

verantwoordelijk is voor het niet garanderen van een adequate opvang van asielzoekers²⁵⁷. Hoewel de regering stappen blijft ondernemen om de opvangsituatie aan te pakken²⁵⁸, blijft het aantal asielaanvragen groot²⁵⁹, en voldoet de regering nog steeds niet aan een aantal vonnissen en rechterlijke beslissingen waarbij dwangsommen worden opgelegd²⁶⁰. Op 13 september 2023 heeft de Raad van State de instructie van de bevoegde staatssecretaris om de opvang van bepaalde categorieën van asielzoekers te beperken, nietig verklaard²⁶¹. Op 23 januari 2024 hebben verschillende maatschappelijke organisaties van het Brussels hof van beroep de toelating gekregen om beslag te leggen op 2,9 miljoen EUR van het Federaal asielagentschap wegens onbetaalde dwangsommen²⁶².

Er is bezorgdheid geuit over de ruimte voor het maatschappelijk middenveld. De CIVICUS-rating voor het maatschappelijk middenveld blijft “vernauwd”²⁶³. Op 5 december 2023 heeft het FIRM de eerste resultaten gepubliceerd van de studie “Ruimte voor

²⁵⁷ Op 31 oktober 2023 waren de Belgische autoriteiten tot 8 800 keer veroordeeld voor het niet waarborgen van adequate opvangvoorzieningen. Bijdrage van het Europees netwerk voor nationale mensenrechteninstellingen aan het verslag over de rechtsstaat 2024, blz. 39-41. Vlaamse Vluchtelingenraad (2024), Dashboard Opvangcrisis, 5 juni 2024.

²⁵⁸ De Belgische regering heeft maatregelen genomen om te voldoen aan haar verplichting om onmiddellijke opvang te bieden aan iedere verzoeker om internationale bescherming. Er wordt verder prioriteit gegeven aan gezinnen, minderjarigen en kwetsbare personen. Er werden verdere inspanningen geleverd om de uitstroom van bewoners van opvangcentra te versnellen door in het asielstelsel te investeren teneinde de asielprocedure in te korten en personen die reeds meer dan drie jaar in het opvangnetwerk verbleven op te volgen. Daarnaast werden in het parlement in februari (een opvangwet) en mei (uitvoering van een proactief terugkeerbeleid) van 2024 wetten aangenomen om ervoor te zorgen dat de opvangcapaciteit wordt gegeven aan asielzoekers met een lopende asielaanvraag, door een einde te maken aan de mogelijkheid om 30 dagen na een definitieve afwijzing van de asielaanvraag opvang te krijgen. Verder is het individuele casemanagement voor aanvragers die het voorwerp zijn van een (Dublin-)overdracht of wier verzoek om internationale bescherming is afgewezen, geformaliseerd en uitgebreid. Ten slotte werden duurzame oplossingen gezocht en gevonden voor veel personen die langdurig in een opvangvoorziening hadden verbleven. Input ontvangen van België voor het verslag over de rechtsstaat 2024.

²⁵⁹ In 2023 ontving België 35 160 asielaanvragen. Eurostat, Asielaanvragen per type - jaarlijkse geaggregeerde gegevens, geëxtraheerd op 18 juli 2024.

²⁶⁰ Op 2 februari 2024 bedroeg het totale bedrag aan uitstaande tijdelijke dwangsommen 20 miljoen EUR; informatie ontvangen van de Belgische regering in het kader van het landenbezoek aan België.

²⁶¹ De Raad van State oordeelde dat de beslissing om alleenstaande mannelijke asielzoekers uit te sluiten van opvang in strijd was met de Belgische opvangwet en de overeenkomstige EU-richtlijn. Arrest van de Raad van State nr. 257.300 van 13 september 2023. Dit was een noodmaatregel om voldoende opvangplaatsen te garanderen voor gezinnen met minderjarigen, waardoor andere categorieën asielzoekers werden uitgesloten. *Le Soir*, 13 september 2023, “Crise de l’accueil : malgré le camouflet du Conseil d’Etat, de Moor maintient le cap” (Opvangcrisis: Ondanks het arrest van de Raad van State houdt De Moor dezelfde koers aan); Tijdens een interview met de Vlaamse openbare televisie op 13 september 2023 verklaarde de staatssecretaris dat ze het vonnis respecteerde, maar geen andere oplossing zag dan het beleid te handhaven. Ze verklaarde dat de situatie haar geen andere keuze liet dan voorrang te blijven geven aan gezinnen met kinderen om te garanderen dat zij niet zonder enige vorm van onderdak zouden komen te zitten. Tijdens een parlementair debat op 19 december 2023 lichtte de staatssecretaris toe: “Ik ben het eens met de Raad van State dat iedereen recht heeft op opvang, maar de beslissing van de Raad van State zorgt niet voor extra plaatsen”. Belgisch federaal parlement, verslag van de plenaire vergadering van 19 december 2023.

²⁶² Arrest van het hof van beroep te Brussel van 23 januari 2024 (niet gepubliceerd). Het Hof van Cassatie bekrachtigde het arrest in beroep; arrest S.23.0046.F/1 van 12 februari 2024.

²⁶³ Rating van CIVICUS; de classificatie gebeurt op basis van een schaal met vijf categorieën: open, vernauwd, belemmerd, onderdrukt en gesloten. Een van de problemen die door maatschappelijke organisaties werden aangehaald, is de toenemende moeilijkheden om toegang te hebben tot bankdiensten; gezamenlijke bijdrage van het maatschappelijk middenveld over de burgerlijke ruimte voor het verslag over de rechtsstaat 2024, blz. 6.

mensenrechtenverdedigers in België”²⁶⁴. Meer dan de helft van de bevraagde mensenrechtenorganisaties gaf aan dat zij tussen 2020 en 2022 te maken kregen met intimidatie en agressie. In de meeste gevallen ging het om juridische intimidatie: ongegrond gerechtelijke stappen (dreigen te) ondernemen. Meer dan een op de vijf organisaties worden geconfronteerd met lastercampagnes en zijn reeds getroffen door een gerichte cyberaanval²⁶⁵. Vlaamse maatschappelijke organisaties die gelijkheid bevorderen, rapporteren een toename van de druk in verband met de toegang tot financiering²⁶⁶. In het verslag over de rechtsstaat 2023 werd opgemerkt dat een besluit van de Vlaamse Regering inzake sociaal-cultureel werk werd bekritiseerd omdat daarin bepalingen waren opgenomen die duidelijk maken dat organisaties die op basis van etnische culturele identiteit “segregeren”, niet zouden worden gesubsidieerd²⁶⁷. Op 16 oktober 2023 werd een verzoek tot nietigverklaring van het desbetreffende deel van het besluit ingediend bij het Belgische Grondwettelijk Hof²⁶⁸. Belanghebbenden blijven hun bezorgdheid uiten²⁶⁹ met betrekking tot het administratieve en gerechtelijke verbod op demonstraties²⁷⁰, en betwisten de wettelijkheid, noodzaak en evenredigheid ervan²⁷¹. Nadat een groot deel van het maatschappelijk middenveld in actie kwam, trok de regering de ontwerp-artikelen over een gerechtelijk demonstratieverbod in januari 2024 in. Er werden ook bezorgdheden geuit over een nieuw strafbaar feit, namelijk “opzettelijke aanval op het gezag van de overheid” dat werd ingevoerd op 29 februari 2024 (artikel 247 van het nieuwe Strafwetboek), aangezien dit werd ervaren in strijd te zijn met de vrijheid van meningsuiting en vergadering²⁷². De regering verwerpt die kritiek, en benadrukt dat het strafbaar feit is geanalyseerd in het kader van het Europees Verdrag voor de Rechten

²⁶⁴ “Allereerste onderzoek naar druk op mensenrechtenorganisaties in België: helft respondenten ervaart intimidatie en agressie”, FIRM, 5 december 2023.

²⁶⁵ Civil Liberties Union for Europe (2024), Liberties Rule of Law Report 2024 — Belgium (Ligue des droits humains), blz. 24-25.

²⁶⁶ Vlaamse Liga voor Mensenrechten (2023), “Sociaal-culturele organisaties zien politieke bemoeienis toenemen: gespierde verkiezingstaal of is er meer aan de hand?”; informatie verstrekt door de Liga voor Mensenrechten in het kader van het landenbezoek aan België.

²⁶⁷ Decreet over de subsidiëring van het sociaal-cultureel volwassenenwerk, 10 maart 2023. De Vlaamse regering heeft al inspecteurs gestuurd naar verschillende organisaties, waaronder het magazine DeWereldMorgen teneinde mogelijk subsidies in te trekken; Knack (2023); “Journalistenbond: beslissing Jambon om dewereldmorgen.be door te lichten ‘gevaarlijk precedent’”.

²⁶⁸ Belgisch Grondwettelijk Hof, zaak nr. 8087 (NL), Beroep tot nietigverklaring van artikel 14, eerste alinea, 3°, van het decreet van de Vlaamse Gemeenschap van 10 maart 2023 “over de subsidiëring van het sociaal-cultureel volwassenenwerk”, ingesteld door de vzw’s De Federatie Sociaal-Cultureel Werk en Amateurkunsten; Belgisch Staatsblad van 14 november 2023.

²⁶⁹ In het verslag over de rechtsstaat 2023 werden tal van bezorgdheden geuit door belanghebbenden met betrekking tot de inperking van het recht op demonstratie. Verslag over de rechtsstaat 2023, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, blz. 26.

²⁷⁰ FIRM, Advies van 26 april 2023 over de omzendbrief betreffende het individueel en preventief betogingsverbod; FIRM, Advies van 20 februari 2023 over het gerechtelijk betogingsverbod.

²⁷¹ Informatie ontvangen van het FIRM in het kader van het landenbezoek aan België; informatie ontvangen van de Liga’s voor Mensenrechten en Amnesty International in het kader van het landenbezoek aan België.

²⁷² FIRM, Advies van 5 oktober 2023 over het wetsontwerp tot invoering van boek 2 van het Strafwetboek. Meer dan 500 academici, vakbondsleden, advocaten en burgers tekenden een petitie waarin zij het voorstel “antidemocratisch, gevaarlijk en onnodig” noemden en opriepen om het voorstel in te trekken. Le Soir, 15 februari 2024, “Juristes, universitaires, syndicalistes et citoyens : ils disent ‘non’ à ‘l’atteinte méchante à l’autorité de l’Etat’” (Juristen, academici, vakbondsleden en burgers: zij zeggen “nee” tegen deze “kwaadwillige aanval op het gezag van de staat”). Hoewel de tekst werd gewijzigd door het parlement, waardoor het minder waarschijnlijk was dat deze zou worden toegepast op sociale protesten en burgerlijke ongehoorzaamheid, is het FIRM nog steeds bezorgd en wijst het met name op de geringe toegevoegde waarde aan het bestaande rechtskader.

van de Mens, en dat het toepassingsgebied dienovereenkomstig werd beperkt²⁷³. Voorts roepen het FIRM²⁷⁴ en belanghebbenden uit het maatschappelijk middenveld²⁷⁵ op tot een hervorming van een civielrechtelijke procedure op grond waarvan voorzitters van rechtbanken van eerste aanleg een urgente rechterlijke beslissing kunnen uitvaardigen zonder dat hierbij de tegenpartij wordt gehoord²⁷⁶. Dergelijke beslissingen werden met name uitgevaardigd in verband met stakingen en collectieve acties, of in verband met de uitzetting van migranten zonder papieren die openbare gebouwen bezetten²⁷⁷. De regering is niet van plan de huidige wetgeving aan te passen aangezien de toepassing van deze procedure is voorbehouden voor zaken van absolute noodzaak. Ze wijst ook op de mogelijkheid om een beroep in te dienen²⁷⁸.

²⁷³ Informatie ontvangen van de Belgische regering in het kader van het landenbezoek aan België.

²⁷⁴ ENNHRI, “The rule of law in the European Union — Reports from National Human Rights Institutions — 2024”, blz. 93.

²⁷⁵ Civil Liberties Union for Europe (2024), “Liberties Rule of Law Report 2024 – Belgium (Ligue des droits humains)”, blz. 7-8.

²⁷⁶ Zie de artikelen 1025 tot en met 1034 van het Gerechdelijk Wetboek. Het FIRM stelde de hernieuwde toepassing van eenzijdige verzoekprocedures aan de kaak in een advies dat werd uitgebracht op 23 mei 2023, waarin werd gewezen op de negatieve gevolgen ervan voor de uitoefening van het recht op staking en collectieve actie, het recht op toegang tot een rechter, het recht op verdediging, en het recht op een eerlijk proces.

²⁷⁷ Bijdrage van het FIRM voor het verslag over de rechtsstaat 2024, blz. 17.

²⁷⁸ De regering is niet van plan de huidige wetgeving aan te passen aangezien de toepassing van spoedprocedures op grond van een eenzijdig verzoekschrift zijn voorbehouden voor zaken van absolute noodzaak. Zij wijst ook op de mogelijkheid om een beroep in te dienen. Informatie ontvangen van de Belgische regering in het kader van het landenbezoek aan België.

Bijlage I: lijst van bronnen in alfabetische volgorde*

* De lijst van bijdragen die zijn ontvangen in het kader van de raadpleging voor het verslag over de rechtsstaat 2024 is te vinden op https://commission.europa.eu/publications/2024-rule-law-report-targeted-stakeholder-consultation_en.

Belgisch federaal parlement (2023), *Verslag van de plenaire vergadering van 19 december 2023*, [ip278.pdf](#) ([dekamer.be](#)).

Belgisch federaal parlement (2023), *Wetsvoorstel houdende diverse bepalingen met betrekking tot de evaluatie van magistraten en de tucht*, [Belgische Kamer van volksvertegenwoordigers](#) ([dekamer.be](#)).

Belgisch federaal parlement (2023), *Wetsvoorstel tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek teneinde het tuchtprocesrecht van de rechterlijke orde te versterken*, [Belgische Kamer van volksvertegenwoordigers](#).

Belgisch federaal parlement (2023), *Wetsvoorstel tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek betreffende de tuchtprocedure voor magistraten*, [Belgische Kamer van volksvertegenwoordigers](#).

Belgisch federaal parlement (2023), *Wetsvoorstel van 20 september 2023 tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek wat de tuchtprocedure voor magistraten betreft*, [Belgische Kamer van volksvertegenwoordigers](#) ([dekamer.be](#)).

Belgische federaal parlement (2023), *Wetsontwerp van 8 maart 2023 houdende boek 6 “Buitencontractuele aansprakelijkheid” van het Burgerlijk Wetboek (8 maart 2023)*, [Belgische Kamer van volksvertegenwoordigers](#).

Belgische federale regering (2023), *Mededeling van de Belgische overheid aan het Comité van Ministers van de Raad van Europa over de zaak Bell/België (verzoek nr. 44826/05), 9 oktober 2023, 1483e réunion (décembre 2023) (DH) - Règle 8.2a - Communication des autorités (09/10/2023) relative à l’BELL c. Belgique (requête n° 44826/05) [alleen Frans]* ([coe.int](#)).

Belgische federale regering (2023), *Wetsontwerp van 21 december 2023 tot wijziging van de wet van 12 mei 2019 tot oprichting van een Federaal Instituut voor de bescherming en de bevordering van de rechten van de mens*, <https://www.dekamer.be/FLWB/PDF/55/3736/55K3736001.pdf>.

Belgische federale regering (2024), *Mededeling van de Belgische overheid aan het Comité van Ministers van de Raad van Europa over de zaak Bell/België (verzoek nr. 44826/05), 2 april 2024*.

Centre for Media Pluralism and Media Freedom (2023), *2023 Media Pluralism Monitor — country report Belgium*.

Centre for Media Pluralism and Media Freedom (2024), *2024 Media Pluralism Monitor — country report Belgium* (aangekondigd).

College van de hoven en rechtbanken (2024), *Jaarlijkse statistieken van de hoven en rechtbanken, gegevens van 2023 voor de burgerlijke sectie van de rechtbanken van eerste aanleg*, [tpi_civil_2024.pdf](#) ([rechtbanken-tribunaux.be](#)).

College van de hoven en rechtbanken (2024), *Jaarlijkse statistieken van de hoven en rechtbanken, gegevens van 2023 voor de burgerlijke zaken van de hoven van beroep*, [cour-appel_civil_2024.pdf](#) ([rechtbanken-tribunaux.be](#)).

College van de hoven en rechtbanken (2024), *Persbericht: Memorandum voor de volgende Federale Regering*, <https://www.tribunaux-rechtbanken.be/nl/nieuws/persbericht-memorandum-voor-de-volgende-federale-regering>.

College van de hoven en rechtbanken (2024), *Persbericht: Onze hoven en rechtbanken hebben 43 % meer rechters nodig*: <https://www.rechtbanken-tribunaux.be/sites/default/files/media/news/files/perscommuniqué-werklastmeting-college-hoven-en-rechtbanken-20-februari-24-def.pdf> (rechtbanken-tribunaux.be).

Conseil Supérieur de l'Audiovisuel (CSA), Décisions, www.csa.be/documents/?term=D%C3%A9cisions.

De Standaard (2024), *Regeringspartijen oneens om te besparen op zichzelf. "Ik ben beschaamd in jullie plaats"*, https://www.standaard.be/cnt/dmf20240131_93882916.

De Tijd (2023), *Overheid geeft amper inzage in miljardenorders*, <https://www.tijd.be/politiek-economie/belgie/economie/overheid-geeft-amper-inzage-in-miljardenorders/10446564.html>.

ENNHRI, *The rule of law in the European Union — Reports from National Human Rights Institutions*.

Europees Centrum voor pers- en mediavrijheid, *Media Freedom Rapid Response — Belgium* (www.mfrr.eu/monitor).

Europese Commissie (2022), *EU-scorebord voor justitie 2022*.

Europese Commissie (2024), *EU-scorebord voor justitie 2024*.

Federale Deontologische Commissie (2023), *Advies op eigen initiatief aangaande detachering van personeel uit de publieke sector bij de beleidsorganen van de leden van de federale regering (voorheen: "ministeriële kabinetten") en de transparante werking van die organen*, <https://www.fed-deontologie.be/wp-content/uploads/2023/10/2023-4-Detachering-kabinetten.pdf>.

Franstalige en Duitstalige Orde van Advocaten, ASM, UPM, Liga voor Mensenrechten, M&M, VDM, CCM-ARM, Nationale kamer van Gerechtsdeurwaarders, *Gezamenlijk persbericht: "De rechtsstaat, ik geloof erin!"*, <https://avocats.be/sites/avocatsbe/files/2024-03/communiqué-de-presse-persbericht.pdf>.

GANHRI (2023), *GANHRI Sub-Committee on Accreditation Report* <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/nhri/ganhri/SCA-Report-First-Session-2023-EN.pdf>.

Gemeenschappelijk memorandum van het Grondwettelijk Hof, het Hof van Cassatie en de Raad van State), <http://www.raadvst-consetat.be/?page=news&lang=nl&newsitem=844>.

Hoge Raad voor de Justitie (2020), *Bijzonder onderzoek zaak "Jozef Chovanec"*, [Bijzonder onderzoek zaak "Jozef Chovanec" | HRJ-CSJ](#).

Hoge Raad voor de Justitie (2023), *Advies over het Voorontwerp van wet tot optimalisatie van het verzelfstandigd beheer en van de werking van de rechterlijke orde*, [Voorontwerp van wet tot optimalisatie van het verzelfstandigd beheer en van de werking van de rechterlijke orde | HRJ-CSJ](#).

Hoge Raad voor de Justitie (2023), *Advies voorontwerp van wet houdende diverse bepalingen met betrekking tot de evaluatie van magistraten en de tucht* | [HRJ-CSJ](#).

Hoge Raad voor de Justitie (2023), Geconsolideerd verslag — Maatregelen in 2022 genomen met het oog op de handhaving van de tucht en de inachtneming van de algemene beginselen inzake de deontologie, Geconsolideerd verslag — Maatregelen in 2022 genomen met het oog op de handhaving van de tucht en de inachtneming van de algemene beginselen inzake de deontologie | HRJ-CSJ.

Jan Theunis (2023), Paper presented at the 20th Meeting of the Joint Council on Constitutional Justice, held in Sofia on 24-25 April 2023, The COVID-19 Case Law of the Belgian Constitutional Court (const-court.be).

Knack (2023), *Journalistenbond: beslissing Jambon om dewereldmorgen.be door te lichten 'gevaarlijk precedent'*, <https://www.knack.be/nieuws/belgie/politiek/journalistenbond-gekant-tegen-beslissing-jambon-om-dewereldmorgen-be-door-te-lichten-gevaarlijk-precedent/>.

Le Soir (2023), *Crise de l'accueil : malgré le camouflet du Conseil d'État, de Moor maintient le cap*, <https://www.lesoir.be/537025/article/2023-09-13/crise-de-laccueil-malgre-le-camouflet-du-conseil-detat-de-moor-maintient-le-cap>.

Le Soir (2023), *Migration: qu'allons-nous pouvoir dire à nos étudiants ? (Migratie: wat zullen we onze studenten kunnen vertellen?)*, <https://www.lesoir.be/538243/article/2023-09-20/migration-quallons-nous-pouvoir-dire-nos-etudiants>.

Le Soir (2024), *Juristes, universitaires, syndicalistes et citoyens : ils disent 'non' à 'l'atteinte méchante à l'autorité de l'État'*, <https://www.lesoir.be/568494/article/2024-02-15/juristes-universitaires-syndicalistes-et-citoyens-ils-disent-non-latteinte>.

Loyens, Kim (2023), *Draaideurconstructies en belangenconflicten - Een verkennende studie naar risico's en beleidsmaatregelen op vlak van belangenconflicten na uitdiensttreding bij het federaal administratief ambt en de beleidscellen*, Universiteit Utrecht, <https://www.uu.nl/sites/default/files/Draaideurconstructies%20en%20belangenconflicten%2014042023.pdf>.

Ministerie van Justitie (2024), *Belangrijke hervormingen rond spijtoptanten, guilty plea, verruimde minnelijke schikking en verjaring zijn een feit*, <https://www.teamjustitie.be/2024/04/05/05-04-belangrijke-hervormingen-rond-spijtoptanten-guilty-plea-verruimde-minnelijke-schikking-en-verjaring-zijn-een-feit/>.

OECD (2022), *Better Regulation Practices across the European Union 2022*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/0981c3a7-en>.

Persveilig.be (2023), *Verslag over agressie tegen journalisten*, (www.journalist.be/nl/nieuws/jaaroverzicht-2023-persveiligbe).

Raad van Europa, Platform ter bevordering van de bescherming van de journalistiek en de veiligheid van journalisten — België, <https://fom.coe.int/en/pays/detail/11709488>.

Raad van Europa: Comité van Ministers (2021), *Aanbeveling CM/Rec(2021)1 van het Comité van Ministers aan de lidstaten inzake de ontwikkeling en versterking van doeltreffende, pluralistische en onafhankelijke nationale mensenrechteninstellingen*, 31 maart 2021, [0900001680a1f4da \(coe.int\)](https://www.coe.int/t/0900001680a1f4da).

Raad van Europa: Comité van Ministers (2024), Geconsolideerde lijst van zaken voor de 1507e vergadering (september 2024) (DH) aangenomen op de 1501e vergadering, <https://search.coe.int/cm?i=0900001680b067bb>.

Raad van Ministers (2024), Notificatie punt 56 – Ministerraad van 3 mei 2024.

Rekenhof (2024), *Persbericht: Verslag aan het Waals Parlement — Proces voor de opmaak van het kadaster van de mandaten en van het institutionele register*, https://www.ccrek.be/sites/default/files/Docs/2024_27_KadasterMandaten_Persbericht.pdf.

Rekenhof (2024), *Persbericht: Zo goed als alle mandatenlijsten en vermogensaangiften ingediend*, <https://www.ccrek.be/sites/default/files/PDF/2024215Persbericht.pdf>.

Reporters without Borders (2023), *World Press Freedom Index 2023 – country fact-file Belgium*, <https://rsf.org/en/country/belgium>.

RTBF (2024), *Réforme du financement des partis politiques : pourquoi ça bloque ?*, <https://www.rtbf.be/article/reforme-du-financement-des-partis-politiques-pourquoi-ca-bloque-11338904>.

UGent (2023), *ULB and Université de Mons, “Portrait of Belgian Journalists”*, (www.journalist.be/sites/default/files/2024-02/JOURNALISTENSURVEY-2023_0.pdf).

Vlaams Parlement Commissie voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media (2023), *Verslag van de vergadering van 26 oktober 2023*, <https://www.vlaamsparlement.be/nl/parlementair-werk/commissies/commissievergaderingen/1773814/verslag/1775646>.

Vlaamse Liga voor Mensenrechten (2023), *Sociaal-culturele organisaties zien politieke bemoeienis toenemen: gespierde verkiezingstaal of is er meer aan de hand?*, <https://mensenrechten.be/nieuwsberichten/sociaal-culturele-organisaties-zien-politieke-bemoeienis-toenemen-gespierde>.

Vlaamse Regulator voor de Media (VRM) (2023), *Mediaconcentratie in Vlaanderen*, <https://www.vlaamseregulatormedia.be/nl/mediaconcentratie>.

Vlaamse Regulator voor de Media (VRM), *Beslissingen*, <https://www.vlaamseregulatormedia.be/nl/beslissingen?searchKeyDecision=VRT>.

Vlaamse Vereniging van Journalisten (2023), *Media mogen geen informatie verspreiden uit stukken strafonderzoek in zaak Conner Rousseau* (<https://www.journalist.be/nl/nieuws/media-mogen-geen-informatie-verspreiden-uit-stukken-strafonderzoek-in-zaak-conner-rousseau>).

Vlaamse Vereniging van Journalisten (2023), *Verbod om te citeren uit pv over Conner Rousseau raakt aan grondwettelijk verbod op preventieve censuur* (www.journalist.be/nl/nieuws/verbod-om-te-citeren-uit-pv-over-conner-rousseau-raakt-aan-grondwettelijk-verbod-op).

Vlaamse Vluchtelingenraad (2024), *Dashboard Opvangcrisis, 5 juni 2024*, <https://vluchtelingenwerk.be/nieuws/het-niet-opvang-beleid-2024>.

VRTNWS (2024), *Na jaren debatteren mislukt ook ultieme poging van Vivaldi om partijfinanciering te hervormen: “Zwarte dag voor de politiek”*, <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2024/01/31/partijfinanciering-geen-hervorming-vivaldi-regering-burgers/>.

VRTNWS (2024), *Onenigheid binnen meerderheid over partijfinanciering: “Hervorming zal niet voor deze legislatuur zijn”*, <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2024/02/28/onenigheid-binnen-meerderheid-in-commissie-over-partijfinancieri/>.

Willemsen, Y. (2023), *Vastgoedbelangen bij lokale beleidsmakers in de eigen gemeente onder de loep*, <https://www.masterexpo-ontwerpwetenschappen.be/project/yannick-willemsen/>.

Bijlage II: landenbezoek aan België

De diensten van de Commissie hebben in februari 2024 virtueel vergaderd met:

- Amnesty International België
- Centrale Dienst voor de Bestrijding van de Corruptie
- College van de hoven en rechtbanken
- Comité P
- Conseil de déontologie journalistique
- Conseil Supérieur de l'Audiovisuel (CSA)
- Federaal Instituut voor de Rechten van de Mens
- Federale Deontologische Commissie
- Federale Ombudsman
- Federale Politie
- Franstalige en Duitstalige Orde van Advocaten
- Gemeentelijke autoriteiten voor media
- Grondwettelijk Hof
- Hof van Cassatie
- Hoge Raad voor de Justitie
- Integriteitsbureau
- Liga voor Mensenrechten
- Ligue des Droits Humains
- Ministerie van Binnenlandse Zaken
- Ministerie van Justitie
- Openbaar Ministerie
- Openbare omroepen
- Raad van State
- Transparency International Belgium
- Verbond van Belgische Ondernemingen (VBO-FEB)
- Vlaamse Orde van Advocaten
- Vlaamse Regulator voor de Media
- Vlaamse Vereniging van Journalisten (VVJ)

* De Commissie heeft ook een aantal horizontale bijeenkomsten met de volgende organisaties gehad:

- Amnesty International EU
- Burgerrechtenactivisten
- Centre for Democracy and Technology Europe
- Centre for European Volunteering
- Civil Liberties Union for Europe
- Civil Society Europe
- Culture Action Europe
- Democracy Reporting International

- European Centre for Non-Profit Law
- European Partnership for Democracy
- Europees Burgerforum
- Europees Jeugdforum
- Europese Federatie van Journalisten
- Free Press Unlimited
- Ierse raad voor burgerrechten
- Internationaal Persinstituut
- International Planned Parenthood Federation
- Internationale Federatie voor de Rechten van de Mens
- JEF Europe
- Open Society Foundations